

Végh Ferenc

Párbaj a csatatéren

Egy Jókai-hős nyomában



Lilium Aurum

Végh Ferenc

Párbaj a csatatéren

EGY JÓKAIHÓS NYOMÁBAN

Baradlay Richárd = Szini Sebő Alajos

Palwitz Ottó = Báró Hermann Riedesel zu Eisenbach

Szini Sebő Alajos
a Csallóköznek egy kis tájegységében,
Csilizköz egy kicsi falujában,
Nyáradon (később Csiliznyárad) született,
az 1848-49-es magyar szabadságharc egyik
hőse lett a Tápióbicske mellett, 1849. április 4-én
vívott csatatéri lovas párbaj által.
Jókai Mór A kőszívű ember fiai
című regényében ő Baradlay Richárd
(a regény a valóságot csak érinti).
A párbajhős huszár a nyáradi
temetőben nyugszik.

A LENGENDA MESÉJE ÉS A VALÓSÁG KERESÉSE

Lilium Aurum
Dunaszerdahely
2002

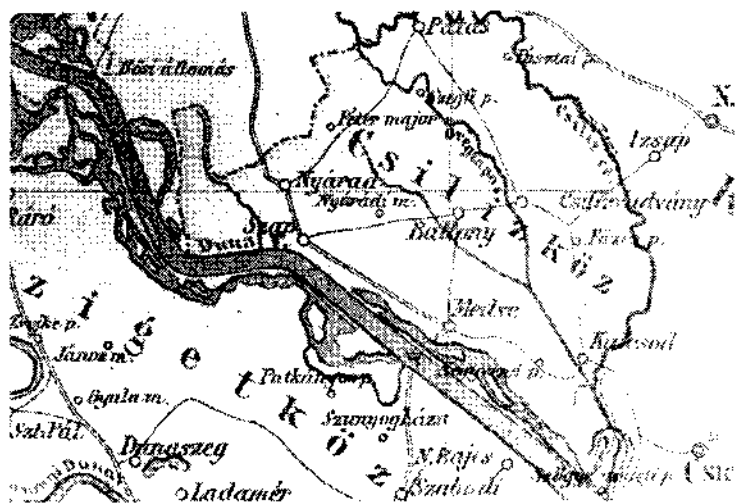
A könyv megjelenését a Szlovák Köztársaság Kulturális Minisztériuma, valamint Nyárad és Tápióbicske önkormányzata támogatta

© Végh Ferenc, 2002
ISBN 80-8062-114-4

Előszó

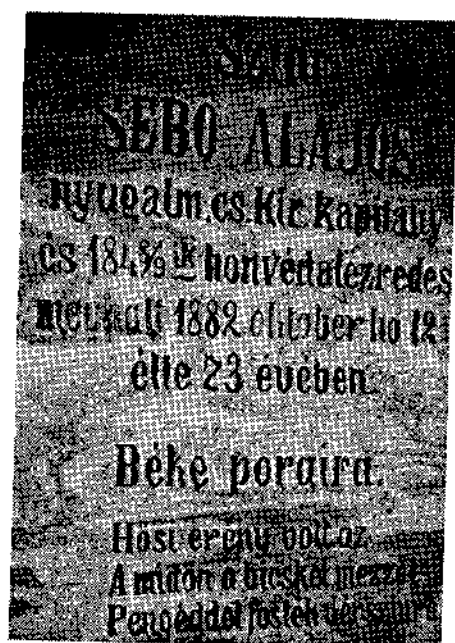
I. István király ezer esztendeje, az államalapításkor létesítette a várispánságokat. Az elsők között létesített Győr várispánságához csatlakozott a Duna északi oldalán Pozsony és Komárom várispánsága. Az összeköttetéshez rév kellett. A rév őrzőit és a vámosokat el kellett tartani, ezért alakult ki ezer esztendeje egy kisrégión: a Csilliköz.

Én az egykori Győr vármegye Tó-Sziget-Csilizköz nevű járásában, a Duna északi oldalán elterülő Csilizköz egyik falujában, Szapon születtem (szüleim - Szini Sebő Anna és Végh András - nyáradiak voltak). Ötévesen, édesanyám korai halála után Csiliznyáradra, Szini Sebő Ferencné nagyanyámhoz (nyáradiasan öreganyámhoz) kerültem.



Csilizköz. Részlet Győr vármegye 1800-as évek végi térképéről

Talán 1938-ban történt. Öreganyám kivitt a nyáradai temetőbe, a családi sírokat gondozta halottak napja előtt. Kisgyermek voltam, hasznomat nem vette, hát nézelődtem. Különösen egy síroszlop felírata izgatta a képzeletemet. De lehet-e ezen csodálkozní? Melyik hétéves fiúra ne hatott volna egy párbajhős huszártiszt emlékműve?



A sírfelirat

Éppen az ő sírját gondozgatta Böske néném, született Szini Sebő Erzsébet, az első világháborúban eltűnt, hétgyermekes nagyapám nővére, a sírokat rendező öreganyám sógornője. Odamentem Böske nénémhez és megkértem:

– Mesélje el nekem a híres huszár történetét...

A legenda

A nyáradi temetőben elkezdett, majd a hosszú őszi-téli estéken folytatódó Böske néni meséje:

– Én személyesen nem ismertem Lojzi bácsit. Kislányka koromban sokat meséltek róla az idősebb családtagok. Változatos élete el-
lenére szép kort ért meg. De kezdjük az elején. Tudod-e, fiam, hogy a Szini Sebő család milyen régi eredetű? Őseink már a török időkben is jó nevű nemesek voltak. Ilyen alapon került sor arra, hogy Lojzi,

a jóképű, barna fiatalember bekerülhetett a Bécsben székelő magyar király mellé rendelt nemesi testőrök közé. Még az édesapám elbeszéléséből tudom, hogy mi a Nyáradon eltemetett Szini Sebő Alajos testvérágából származunk.

Alajos először nemesi testőrjelölt lett. Ahhoz, hogy bekerülhessen a királyi gárdába, a család nevéhez és rangjához méltó körülmények kellett. Ezért eladásra került a csilizközi birtok egy része, a Komáromhoz közeli birtok is megfogytakozott, a Győr melletti pedig eltűnt.

Amin testőr lett, Alajos föl is költözött Bécsbe. Vitte magával mint családi huszárt Csicsay Jónást is. Ők a rangkülönbség ellenére jó barátok voltak. Az idősebb Jónás huszár tanította lovagolni a fiatalurat, meg aztán szegről-végről rokonok is voltak. Tudott is lovagolni Lojzi úgy, hogy csudájára jártak.

Elindult hát a bécsi élet a maga útján. Szolgálatétel, mulatozás, semmittevés váltogatta egymást. Alajos bejáratos lett a legmagasabb körökbe is. A fess testőrtiszt kiváló lovastudományának egyik csodálója lett az akkor még gyerek főherceg, Ferenc József is. A legjobb lovasnak számító magyar testőr taníttatta lovagolni a későbbi császárt, a majdani magyar királyt. A legjobb bajvívó kardforgató, báró Riedesel, az osztrák császári testőrség tisztje pedig vívni tanította a későbbi uralkodót. Tehát kiváló katonai fölkeszítést kapott Ferenc Jóska, bár neki később egyikre sem volt igazán szüksége.

A tanítómesterek természetesen ismerték egymást. Sőt, eleinte még barátok is voltak. Ám a magyarok és az osztrákok nem tudtak hosszan tartó barátságban élni, mert az udvari praktikák nem tűrték el a rebellisekkel, a meg nem alázkodó magyarokkal való barátkozást.

De sem a magyar, sem az osztrák testőrtiszteket nem kellett féltetni! A jóvérű fiatalemberek meg-megtréfálták egymást. Állandóan csipkelődtek, heccelődtek, szinte napirenden voltak az összetűzések. A szigorú császári és királyi parancsnak volt köszönhető – amely tiltotta közöttük a párbajozást –, hogy ki nem irtották egymást.

Eleinte Szini Sebő és báró Riedesel is jó barátok voltak, de csak hamar feledték a jó viszonyt, és párbajozni akartak. Csakhogy a legfelsőbb parancs értelmében nem párbajozhattak. De nem is feledtek!...

Hogy mi volt a vért kívánó ok? Óh, annak halálosan komoly indoka volt: mindketten szerelmesek lettek a legdivatosabb, legfelkapottabb bécsi primadonnába.

A császári-királyi tiltó, még a párbaj kísérletét is kizáró parancsot

azonban nem lehetett semmibe venni. Mit tehettek? A sértett büszkeségüket eltették későbbre...

- Majd még találkozunk! - fenyegették egymást.

De közben Bécs, a császárváros felett sem állt meg az idő. Nem sokára a forradalmak szele kezdett fújdogni. Leghamarabb Jónás huszár értett belőle. Tapasztaltabb is volt gazdájánál, az öcsém-uramnak szólított Lojzinál. No, meg Jónás huszár híreket is kapott hazulról. Egy szapi fuvaros Bécsbe érkezvén, beszélt neki a magyarok mozgolódásairól, a márciusi fiatalokról. Biztatta is Jónás a fiatalurat, menne el testőrtiszt barátjához, az erdélyi Josikához. Hát ha ő többet tud, hiszen neki is volt minap látogatója Erdélyországból. A bajtársára biztosan számíthat...

A jó barát Josika törött lábbal feküdt bécsi lakásán, mert egy fiatal csikó betörése, nyereg alá szoktatása közben megsérült. A látogatás megtörtént, a tanakodásnak az lett a vége, hogy Josika ugyan kénytelen Bécsben maradni, de Szini Sebő Alajos menjen haza, és álljon be Kossuth Lajos seregébe. De ne menjen ám üres kézzel! Vigye magával a császárvárosból a mozgósítható magyar legényeket, főleg a huszárokat.

Hát amit kiókumláltak a tisztek, azt Jónás huszár hathatós segítségével Szini Sebő Alajos végre is hajtotta. Sok szép magyar huszárral indultak Magyarország felé. Be is álltak mindjárt a szabadságért harcolók közé. Csak Josika nem tudott velük tartani. Azonban a hátráltató rokkantsága később hasznos lett...

Mesélt ám később Lojzi bácsi a szökés körülményeiről, meg a harcairól is, bár azok az emlékezetemben inkább a családi felemlegetések következtében maradtak meg.

Úgy mondta Lojzi bácsi, hogy Bécsből szökve, Dévény fölött átúsztattak a Dunán, majd a pozsonyi várat és a császári őrségeket kikerülgették, aztán áthágtak lovaikon a Kis-Kárpátok sziklái között, így jutottak le a Csallóközbe, azon belül is a mocsarakkal, nádasokkal és erdőségekkel teli Csillizközbe. Az őket üldözők elől ez a táj ígért a legjobb búvóhelynek. De legdöntőbb az volt, hogy a huszárok csallóközi fiúk voltak...

Lojzi bátyánk harcai közül legjobban a párbajának története maradt meg emlékezetemben. A legdicsőségesebb csatájának minden mondata úgy maradt meg bennem, ahogyan Lojzi bácsi elmondta azt édesapámnak.

A híres párbaj 1849. április 4-én zajlott le Tápióbicskénél. A honvédek átözönlöttek a Tápió patak hídján, és felderítés nélkül bemeneteltek a faluba. A magyarok bedőltek a hadicselnek: a

császáriak elhíresztelték, hogy Bicskéről a főszereg már eltávozott, és ott csak a szekereszete maradt. A kiéhezett, szinte mindenben hiányt szenvedő honvédek kapva kaptak az alkalmon, hogy lecsaphatnak a császáriak málhájára, és harc nélkül gazdag zsákmányhoz juthatnak.

Csak hogy nemcsak a málha, hanem a főszereg utóvédje is Tápióbicskén rejtőzködött. Rá is csaptak a harchoz még nem is szokott, felkészületlen honvédekre olyan erővel, hogy a magyarok megzavarodva menekültek. Azaz, csak menekültek volna, mert a hídon még mindig özönlöttek befelé a különféle alakulatok. Emiatt a hátráló-menekülő honvédek összetorlódtak. Sokan fejvesztett rémületükben a kora tavaszi áradástól megduzzadt vízű, mocsaras szélű Tápió patakon akartak átjutni, de belefulladtak.

Görgey volt a magyarok főparancsnoka. Mikor látta, hogy a Tápió hidjánál milyen tragikus a helyzet, ágyúkat küldött a híd védelmére és a visszavonulók fedezésére. Akkoriban az volt a hadiszokás, hogy a tüzéreket huszárok védték. Mert ha jól lőttek az ágyúk, az ellenség legelőször a pattantyúsok elhallgattatására törekedett. Tudta ezt Görgey is, ezért a magyar tüzérekre a legmegbízhatóbb magyar huszárok vigyáztak. A tüzéreket oltalmazó huszárok azok voltak, akik Bécsből Szini Sebő Alajost követték. Parancsnokuk a csapat élére helyezkedve ült a lován. Toporzékolnak az ácsorgáshoz nem szokott huszárlovak.

Jól dolgoztak az ágyúink, kartácstüzeik megállították a honvédek üldöző császáriakat. Észlelte ezt az osztrákok vezére, és a magyar ágyúk elhallgattatására egy nagyobb csapat lovast küldött.

Közben a huszárok parancsnoka is észrevette, hogy oldalról egy hatalmas ellenséges csapat száguld feléjük. A „schwarz-gelb marsch” dübörgését hallva, kijebb húzódtak a híd melletti erdő szélére, szembefordultak, és ők is vágta kapták lovaikat...

– Bizony, gyerek, akkoriban még nem az volt ám a vezényszó, hogy Előre!, hanem az, hogy Utánam! – mondta Böske néném, maga is harciassá válva.

Alig került egy jó dobásnyira egymástól a két csapat, amikor a császáriak parancsnoka hirtelen a Halt! vezényszót kiáltotta. Megtorpantak a mieink is, hiszen a megszokott vezényszó egyaránt hatott a mindkét oldali huszárokra, meg a lovaikra is. A császáriak parancsnoka, báró Riedesel azonnal felismerte a huszárok élén Szini Sebő Alajost. Ezért vezényelt „Halt”-ot.

– Krutzifix! Du bist ein Kossuth-hund! – No, most megvívhatunk egymással! Már nem köt a császári tiltás, de fűt engem a gyűlölet.

Jöjj ki velem egy szál kardra, ha van bátorságod! – harsogta az osztrák.

Erre – mint Lojzi bátyánk elmondta – szinte felforrta a vére. Pattanásig feszült a sértésektől. Ugyanakkor – szíve ellenére – az esze megálljt parancsolt. Mitévő legyen? A parancs szerint a tűzéseket kell védenie. A huszárvirtus miatt azonban nem hátrálhat meg a párbaj előtt. Habozott egy pillanatig: nem lesz-e hátrányos az ő „magáncsatája” az éppen dúló harcra? De hamar legyőzte habozását a huszárokra jellemző virtus. Meg aztán nem akart egy pillanatra sem a harcosai előtt, de még inkább az ellenség szemében gyávnak látszani. Huszárai nem ismerhették a hajdani barátok és tisztársak párbajhalasztásának okát – bár magyarázónak ott lelt volna a strázsamester Csicsay Jónás –, de szófecsérlés helyett a tettet választotta.

Szini Sebő Alajos is kardot rántott. Összezsaptak. Karjuk minden erejével, szívük minden haragjával. Riedeselnék hosszú nehézlövassági kard volt a fegyvere, vívó hírneve birtokában magabiztos volt. Sebő csak a huszárkardjában, no meg a lovastudományában bízhatott.

Egyszerre suhintott mindkettő, de védekeztek is egyazon mozdulattal. Sebőnek vigyáznia kellett, csakis óvatosan vívhatott. Igyekezett is betartani az ilyenkor talán beváló, egyáltalán lehetséges taktikát: inkább védekezni és kívánni azt, amíg az ellenfél kifárad és hibázik. Bízott a lovában is, mert észrevette, az fürgébb és szívósabb, mint az ellenfeléé. A körbe-körbe forgolódo támadás és védekezés közben újra és újra összezsundultak a kardok. Így tartott a szörnyű vagdalkozás örökkévalónak tűnő idő óta. Már kezdett zsibbadni Sebő karja, amikor váratlanul kíségitette hűséges paripája. Olyat harapott az ellenfél lovának szügyébe, hogy az fájdalmasan felnyerítve felágaskodott. Éppen ekkor csaptak össze ismét.

Felemelkedve a nyeregből, a kengyelben állva, suhintott mind a kettő. Mindkét csapás talált. Sebő Alajos a gyeplőfogó karjára kapott egy vágást, fröccsent a vére, de meg sem ingott a lován. Az ő csapása viszont olyan volt, mint a villám: keresztülszelte Riedesel sisakját, a koponyáját, valósággal kettészelte ellenfelét. Az osztrák, mint egy zsák, lefordult a lováról...

Időközben a párbajozók közelében harcolók abba-hagyták a tusakodást, egyre többen nézték döbbenet a duellumot. A mesteri huszárvágás láttán a mieink fellelkesedtek, az ellenfél lovasai pedig pánikba estek, megrémülve elvágtattak. A megfutamodott osztrákok szinte legázolták saját hadaikat. Ez alaposan kihatott a csata

további menetére. A magyarok kerültek támadó, sőt üldöző helyzetbe. Egy már teljesen elvesztett ütközetből fényes győzelem született.

Egy csatatéri párbaj, egy „magánháború” hozta meg a magyar honvédek első, jelentős diadalát 1849-ben. Ezért Szini Sebő Alajos honvédhuszár alezredes kitüntetését, díszövet és egy kardot kapott Kossuth Lajostól. Ezeket a relikviákat Lojzi bátyánk hazaküldte, és itthon a család ereklyeként, nagy becsben tartva, megőrizte.

Lojzi bácsi egyéb csatáiról nem sokat tudok. Egészen az aradi gyásznapiig nem maradt meg más lényeges esemény az emlékezetemben. Világosnál Szini Sebő Alajos is fogságba esett. Ő is felkerült a hóhér Haynau hírhedt listájára. Szerencsére nem az első lajstromba írták be, vagyis nem került az első halálra ítélték közé. De a további névsorok is a tobzódó önkény által halálra szántakat tartalmazták, azokban már ott volt Szini Sebő Alajos huszár alezredes neve is.

Az első listán szereplőket kivégezték, a másodikon levő elítéltek névsorát azonban már fel kellett küldeni Bécsbe, jóváhagyásra. A nemrégiben még főhercegi lovastanítvány, de akkorra már császár Ferenc József állítólag felismerte a nevéől Lojzi bátyánkat, aztán kegyelemből „csak” életfogytiglani várbörtönre, valamint teljes jószágvesztésre enyhítette a halálos ítéletet. Hát ennyit ért akkoriban a kiváló lovastudomány!...

1849 októberében a hősré sötét várbörtön, a családra meg elszenyedés várt. Ez lett az ára a szabadság óhajának. De egyetlen vádló szó nem érte Alajost itthon az elkobzott birtokok miatt. Sőt, a család minden tagja máig büszke arra, hogy ilyen bátor, hős ember is akadt köztük.

Azóta a Szini Sebő család leszármazottainak minden generációjában akad Alajos nevű, akik a keresztnévüket a hajdani bajvívó Kossuth-huszár emlékezetére kapták.

De ezzel még nincs ám vége a históriának! – riasztott fel ábrándozásomból a jó Böske néni. – Annyit tudok a további eseményekről, hogy először Brünn, majd Olmütz várába hurcolták raboskodni a csatatéri párbajozót.

A szabadságharc után Josika – mivel nem vett részt a rebellióban – szabadon mozoghatott. Idővel tudomására jutott, hol raboskodik volt testőrtiszt társa. Odautazott, valamiként lepénzelte a cseh öröket, majd a becsempészett papi reverendában kiszöktette a várbörtönből Alajost.

Ennek a szöktetésnek a részleteiről semmit sem tudok. Lehet, hogy így volt, lehet, hogy nem. Erről nem beszélt Lojzi bátyánk. Még

édesapám kérdezősködésére is csak megvonta a vállát, és azt mondta: – Beszéljünk másról. Még baja lehet valakinek az ilyen beszéd miatt...

Állítólag a jó barát Josikától kapott némi pénzt, és abból lett falusi kocsmáros Nyáradon. A szökés után csendes bormérő lett, mégis bujkálnia kellett. Megsejtették, hogy a szülőfalujában rejtőzik, mert többször is keresték a morva zsandárok. Kelepcét is állítottak elfogására, vérdíjat is tűztek ki a fejére, de nem adták ki őt a nyáradiak, pedig tudtak ám a bujkálni kényszerülő hősről. Aztán meg a természet is rejtette a bujdosót. Itt folyik az Öreg-Duna a kertjeink alatt, az ártéri erdők pedig szinte benyúltak a faluba, hiszen a régi töltek itt húzódtak a házak végében. A közeli dűlők – Ercséd, Mocsára, Ér, Kissziget, Bodzásszer – szintén jó rejtekhelyeknek bizonyultak.

Lojzi bátyánk egy ideig féltő gonddal őrizgette a kardját és a díszövet. Nem is tudta meg senki, hogy hol rejtegeti az ereklýket. Egészen addig titok maradt, mígnem megjelent két volt tisztára. Ők titokban adományokat gyűjtöttek a hadiözvegyek és a hadiárvák javára. Akkor Szini Sebő Alajos, pénze nem lévén – kicsi falucska Nyárad, és jobbára józan emberek laktak –, a féltve őrzött kincseit, a Kossuth Lajos kormányzótól kapott kitüntető relikviákat adta át a gyűjtőknek azzal a kikötéssel, hogy azokat próbálják meg valamelyik megbízható, vagyonos hazafinak átadni, majd az értük felajánlott értéket fordítsák a még nála is nagyobb szükségét szenvedők segélyezésére. Úgy tudom, valamely tisztességes győri család őrzi a kardot meg a díszövet.

Az meg nem titok, hogy Jókai Mór, a nagy regényíró is jól ismerte hős bátyánkat, hiszen mindketten csallóközlekek voltak. És az is tény, hogy az ő csatatéri párbajának története adott alapot *A kőszívű ember fiai* című regényének megírásához – zárult Böske néni sok es-tén át folytatott meséje.



Később édesanyám – Szini Sebő Anna – fiatalabb testvéreitől, a szintén Nyáradon élt Sebő Ferentől és nővérétől, Csicsay Mihályné Sebő Juliannától másként hallottam a legenda befejezését. A párbaj történetét ők is az előbbiekből leírt formában ismerték. De szerintük Szini Sebő Alajos nem a morvaországi Brünn vagy Olmütz vár-tömlöcében, hanem Munkács várában raboskodott. Szerintük ép-

pen sáncmunkán robotolt, amikor az erődítmények helyreállítását vizitáló Ferenc József császár a rabokat is megsejmelte. Akkor ismerte fel közöttük hajdani lovaglómesterét, mégpedig így:

– Lóji bátyám! Te mit csinálsz itt? Úgy emlékszem, neked kegyelmet adtam. De máskor ne élj vissza a jószágommal... – mondta állítólag az osztrák császár és egyben magyar király. Ezt követően engedték haza a várfoogságból a magyar nemzet párbajhősét. (A legendának ez a része valószínűtlen. De családi szájhagyományként szépen kicsiszolt mese...)

Édesanyám testvéreitől még újabb ismereteket kaptam:

– Állítólag már nős volt a szabadságharc előtt Szini Sebő Alajos. A különféle rokonai mendemondák szerint még Bécsben, testőrtisztként kötött házasságot. Valamely osztrák úri – mások szerint elszegényedett – család leányát vette volna el. Sőt, még kislányuk is született!...

Mivel a Szini Sebő szülők ellenezték az osztrák sógor-komaságot, nem is hozta haza, Nyáradra az új családját. A Sebő-rokonság meg ezért nem ismerhette és nem is emlegethette Szini Sebő Alajos feleségét és kislányát. Sajnos, mi már nem tudunk semmi érdemlegeset mondani a bécsi házasságról. De lehetett valami benne, vélhetően mert Jókai Mór regényének is nagyon sok a valóságalapja.

Viszont hallottam másféle változatát is a legenda végének, amely szerint Szini Sebő Alajos nem sokáig kocsmároskodhatott – ha egyáltalán foglalkozott ilyennel – a rabságából való szabadulása után. Az újabb variáció szerint idősödő korában összeállt egy Nyárad és Bős közötti tanyán élő gazdag özvegyasszonnyal...

Sőt, utóbb még Écsy Istvánné, született Vida Ilona megtoldotta a legendát: – Szini Sebő Alajos – az ő családi szájhagyományaik szerint – öregkorára rabiátus, erőszakos ember lett. Halála után még hosszú ideig megmaradtak valamiféle „katonai vasai”, amelyek valószínűleg (Csiliz)Radványon tűntek el...

Az viszont biztos, hogy a nyáradi temetőben, a Szini Sebő családtagok sírjai között nyugszik a párbajhős.

A családfáról

A Szini Sebő család eredetét és történetét a dr. Borovszky Samu szerkesztette *Magyarország vármegyéi és városai. Győr vármegye* című monográfia alapján sikerült összeállítani.

A Szini Sebő család Borsod vármegye Szin nevű helységéből (Szin község Aggtelek közelében található) származott, majd az idők fo-

Iyamán elterjedt még Torontál, Fejér, Veszprém, Komárom, Bihar és Győr vármegyékben.

Az ős, Sebő István 1623-ban II. Ferdinánd királytól kapott címeres nemesi levelet és hozzá Szini előnevet, amelyet 1624-ben hirdettek ki Borsod vármegyében. Győr vármegyében 1744-ben, 1777-ben, 1809-ben és 1839-ben, Fejér vármegyében pedig 1843-ban igazolták és hirdették ki hivatalosan a Szini Sebő család nemességét a hatóságok.

A Szini Sebő család címerének rajza és leírása:



SEBŐ.

A Sebő-címer

A „kutyabőrös” címeren vörös négyszögben, zöld alapú rész felett, zöld mezű kar nyilvesszőt tart. (Ez arra utal, hogy katonáskodása, harci cselekményei által érdemelte ki az ős, hogy címeres magyar nemes legyen. Ugyanis a nemesek zömének csak armálisa, azaz nemesi levele volt, de saját címerrel csak kevesen rendelkeztek. A nemesi levél – azaz a „kutyabőr” – nem pergamenre íródott, mert az kifakult, hamar tönkrement; a kutya bőre alatti hártyát használták a nemesi levél készítéséhez, mert az még kiszáradva sem töredezett, rongyolódott úgy, mint a papír.) A képen fekete-fehérben látható címer fő motívumát tulajdonképpen az alsó négyzetben levő, nyilat

tartó kar képezi. A páncélos lovagok sisakja és felette a korona is arra utal, hogy háborús érdemekért adományozta a király a címet. A korona feletti rész, amely már sisakdísz, a pajzsbeli kar – nyíl helyett – négy ezüst liliom között hat búzakalászt tart (a sisakdísz tulajdonképpen arra utal, hogy a címer viselésére jogosult személy a csatában ilyen megkülönböztető jelű sisakot viselhetett). A sisak melletti círádák csupán a címer ékesítései.

Még azt is meghatározták, hogy a nemes Szini Sebő család takarói például kék-arany, fekete-ezüst színekkel díszítettek legyenek.

Ha már a család címerénél tartunk, meg kell említeni: a Sebő Istvánnak 1623-ban armálist adományozó uralkodó 1619 és 1637 között II. Ferdinánd néven osztrák császár és magyar király volt, miközben a német-római császár címet is viselte. Ferdinánd alaposan kivette részét a harmincéves háborúból. Miközben háborút viselt Bethlen Gábor, a protestánsok, az osztrák és a cseh főurakkal, ugyanakkor kénytelen volt békében élni a Magyarország nagy részét megszállva tartó törökökkel, majd 1627-ben, a zsitvatoroki békekötés folytatásaként, Szönyben újabb 25 évre szóló békét kötött IV. Murad szultánnal.

Sebő István bizonyára a végvári csatákban szerzett királyi kegyként praediális, azaz országos nemességet, és hozzá lakóhelye, a Borsod vármegyei, Aggtelek közelében található Szin község után kapta Szini előnevet. Ezt tudjuk, de azt csak sejtjük, hogy Borsodban és környékén aligha volt több adományozható nemesi földbirtok, bizonyára ezért jelent meg a Szini Sebő család őseinek valamelyik utóda 1744-ben Győr vármegyei birtokosként.

A Győr vármegyébe költözött Szini Sebő utódok a csilizközi Nyáradon, Medvén és Balonyon, valamint Bácsán, B. újfaluban és Asszonyfán voltak birtokosok; de akadtak birtokaik Bana, Bánk és Néma községekben is. Továbbá Bácsán, Száván és Esztergetőn (az utóbbi kettő a Mosoni-Duna mentén, Bácsa és Gönyű között létezett, és a török időkben elpusztult helységek voltak) iktatták be őket birtokaikba, 1748-ban.

A Szini Sebő család tagjai közül Mihály 1753-ban Győrött kánonok. A Napóleon elleni háború idején, 1797-ben Győr vármegye nemessége – I. Ferenc király fegyverbe szólítására – két század lovaságot és egy század gyalogságot állított ki (ők voltak az inzurgensek, az utolsó nemesi felkelők), és a lovasság tisztikarában zászlótartói rangot kapott Szini Sebő Mihály. Az 1800-as évek elején Szini Sebő Alajos huszár hadnagy és ezred-segédtszt, később a császári és királyi hadseregben huszárkapitány, a '48-as szabadságharc végén

huszár alezredes; ezzel egy időben Mihály Győrött plébános. Szini Sebő József 1839-ben Nyárad község hadnagya (a nemesi község bírója). A szabadságharc utáni időkben Szini Sebő Ignác Újfaluban birtokos; ekkoriban Szini Sebő Pál a Nagyvárad Káptalan uradalmi ügyvédje; majd Mihály nevű fia is ügyvéd lett Nagyváradon, valamint vele párhuzamosan Bihar megye tisztí főügyésze és a Bihar Megyei Függetlenségi Párt főjegyzője. Az 1865-ös képviselő-választáson indult, de akkor még nem jutott mandátumhoz Szini Sebő Imre főszolgabíró, később járásbíró; Győr-Sziget országgyűlési képviselőjévé választotta, végül – az 1904-ben bekövetkezett haláláig – Győrött a királyi törvényszék elnöke volt. Az 1900-ban elhunyt Szini Sebő Árkád bencés rendi tanár és bakonybéli jószágigazgató a költészet terén is kitűnt.

Győr vármegyében, 1842-ben – az utolsó nemesi összeíráskor – számos Szini Sebő elő- és vezetéknevű férfit mutattak ki. Például Nyáradon: Alajos, Albert, Ferenc, Gábor, Imre, három különböző János, Józsefből is kettő, Ignác, István, Jónás, Károly, Lajos, kétféle Sándor, és Tamás keresztnévűek éltek s laktak az adott időben. Továbbá Gyömörén Gábor, István és Károly; Asszonyfán Sándor; Ráron pedig Ignác keresztnévű Szini Sebő élt.

Nyárad története

Az István király uralkodása alatt és azt követően kialakult várispánságok idején Csilizköz nyolc faluból állt: Kulcsod, Negyven, Medve, Radvány, Patas, Tunyog, Balony és Szap. Ezeket a településeket az 1252-ben, 1255-ben és 1270-ben keltezett oklevelek említik. Ezek közül Negyven (korabeli írás szerint Negeven) később már csak majorként maradt fenn; ellenben Tunyog – feltételezően a tatárjárás idején – nyomtalanul eltűnt. A mai Nyáradnak a Bős felé eső határában egy Tunyog nevű dűlő őrzi az ősi idők emlékét.

Nyárad – mint új település – a Lajtafalvy Levéltár Doczyana csomagjában levő, 1468-ban keltezett oklevelében tűnt fel először. Mivel a történelmi Magyarország területén nyolc Nyárad nevű település volt, a miénk 1908-ban a Csiliz előnevet kapta, és Csiliznyárad néven szerepelt 1948-ig, amikor már ismételtlen (előbb Trianon után, majd 1945-ben) Csehszlovákiához csatolták; ekkor a nevét hatóságilag Topolovec névre változtatták. A közelmúltban eltörölték a ráerőszakolt elnevezést, és azóta viselheti a magyar Nyárad nevet.

párhuzamosan a szlovák Nárád névvel, de a helybeliek számára mindig Csiliznyárad lesz.

A településről csak a XV. század első feléből találni okleveles nyomokat. Akkor a Dóczy család volt a földesura. Azt követően a Dóczyak osztályos társaié lett. Az 1468-ban keltezett oklevél szerint Mischulbinger Vilmos soproni várkapitány kapta Kis-Szap és Nyárad egyes részeit adományul a királytól. Nagyluchey Orbán győri püspök 1480-ban szerzett birtokot Nyárad határában. Később, az 1544. esztendei összeírásban már Kamarjay Tamás és Lipchey Gáspár szerepeltek a falu birtokosaiként. Az 1609-es összeírás viszont már némileg eltérően sorolja fel a birtokosait: Lipchey Jánost, Istvánffy Miklóst, Dersffy Istvánt, Perneszy Jánost és Czobor Imrét.

Érdekes feljegyzést lehet találni Győr vármegye 1646. évi jegyzőkönyvében: a főispán utasította a község lakosságát arra, hogy bírót válasszon! Mint kiderült, Nyárad községnek 50 esztendőn át nem volt választott bírója! (Ez bizonyára annak tudható be, hogy Nyárad élén nem bíró, hanem ősi nemesi hagyományként hadnagy állt.)

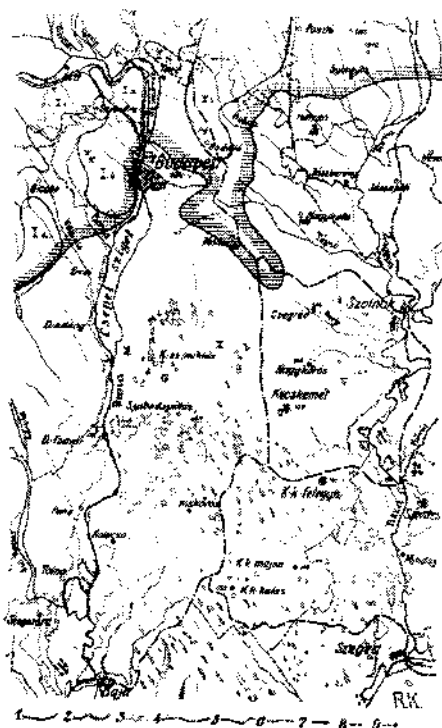
A XVII. század második felében Illésházy gróf lett a nyáradi jobbágyok földesura. Sok-sok évvel később az Illésházy-birtok női ágon a Batthyány családra szállt, majd az 1900-as évek elején ebből zsidó birtok lett.

A Nagy-Duna árterülete a falu széléig húzódott, emiatt a helység többször került víz alá. Nyárad mellett 1850-ben átszakította a Duna a gátját, és a kizúduló árvíz a községet romba döntötte. A XIX. század végén Nyárad 117 házában 608 ember (háromnegyede római katolikus, egynegyede református vallású) ember élt.

Az 1849-es hadjárat kezdetéről

A Borovszky Samu szerkesztette *Magyarország vármegyéi és városai. Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye* című (adatok a XIX. század végéről, kiadva 1907-ben) monográfia szerint így alakult a hadjárat:

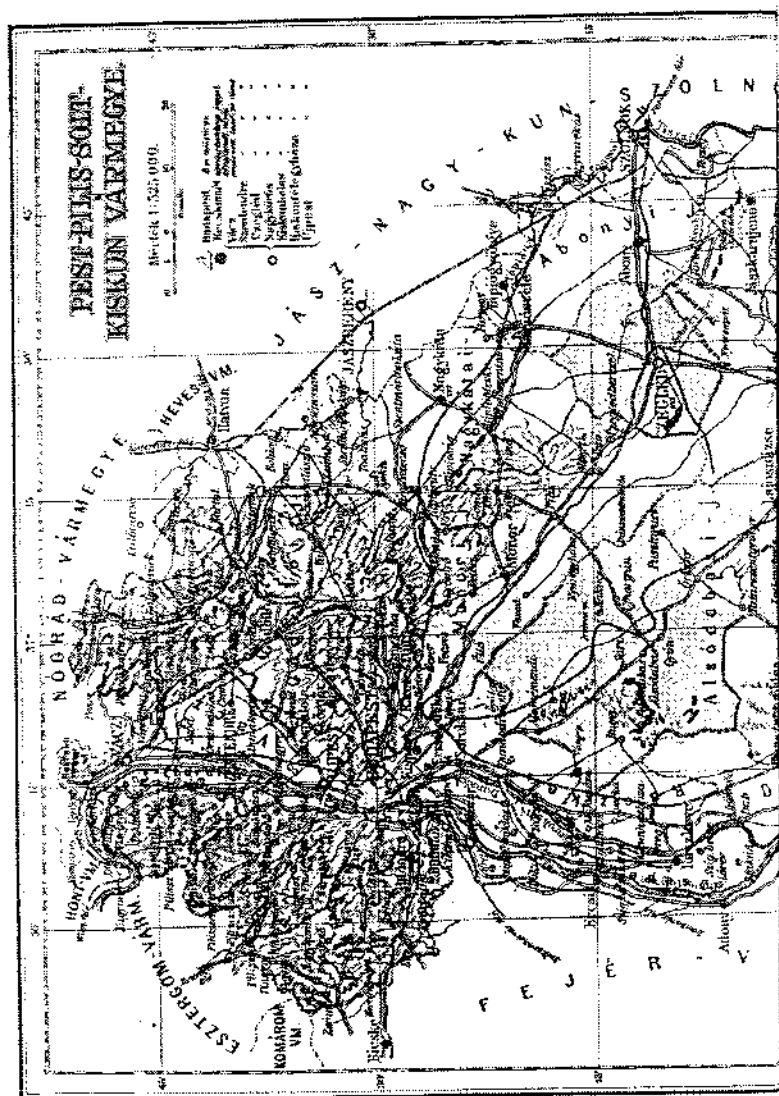
1849 januárjáig Pest vármegye területe jóformán teljesen mentes volt a nagyobb táborozásoktól, a szabadságharc színtere inkább a perifériákra szorult.



Pannónia-Székelyföld vármegye földrajzi viszonyainak részletes térképe. 1 - a Magyar Középhegység csoportjának határa; 2 - a Duna és Tisza Gallusfalvi törzseitől határoló magaspárt; 3 - a Duna-Tisza közti hásznál köztől és felig köztől homokbuckáinak észak-nyugat-délkeleti irányban húzódnó sorai; 4 és 5 - a Duna és Tisza mellékvízválasztói; 6 - a vármegye határa; 7 - uralkodó szélirány az egész évben; 8 - uralkodó szélirány nyáron; 9 - uralkodó szélirány télen. I - a Magyar Középhegység donajohparti része; Ia - a Szentendre-Vinogradai hegycsoport; Ib - a Budapesti hegycsoport; Ic - a Gernscho-hegycsoport; Id - a Szekesfehervár-Volánzei hegység; Ila - a Vízai Nagysál; IIb - a Csörhat déli nyulványai. A térképen közölt számok sengerszín feletti magasságokat jelentenek. Mérték: kb. 1 : 1.200.000.

A leendő hadjárat térképe

A domborzati viszonyok után nézzük a közigazgatás és egyben a hadjárat területének 1900 körül készült térképét:



Amikor Windisch-Graetz seregei Pest felé vonultak, a kormány Debrecenbe kényszerült menekülni, ezáltal az összes hadállás megváltozott, és működésük átkerült Pest megye és a szomszédos megyék területére.

Kivált Pest megye szenvedett sokat. Görgey nem várta be a közeledő osztrák haderőt, hanem elvonult Vác felé. Windisch-Graetz hadai pedig 1849. január 5-én bevonultak a budai várba. Perczel, aki Windisch-Graetz bevonulása előtt alig néhány órával hagyta oda Buda várát, a Tisza bal partján, Szolnok és Tiszafüred között foglalt helyet. Itt egészítette ki seregét 15 000 emberre és még 40 ágyúra is szert tett. Ezzel a sereggel aztán január 26-án megszállta Ceglédet.



Az ifjú császár

és egészen Irsáig nyomult előre. Az volt a szándéka, hogy a Pesten elhelyezett őrséget kicsalogassa és megtámadja. Azonban Dembinszky, az új fővezér visszaparancsolta, így a vidék ismét ki volt téve az osztrák katonaság zaklatásának.

Windisch-Graetz a kápolnai csata után úgy vélte, hogy a „magyar lázadást” teljesen leverte, és ilyen értelemben tett jelentést az Olmützben székelő udvarnak.

(Ma már tudjuk, hogy tévedett. A magyar seregek csak ezután vívtak ki a legfényesebb győzelmeket. Az áprilisi dicső csaták büszkségei lettek a magyar honvédségnek.)

Az Olmützbe (ma Csehországban Olomouc) menekült császári udvarban ekkorra már megváltozott a helyzet: a magyar szabadságharc kitörésekor még de jure (jogilag) V. Ferdinánd király (aki osztrák császárként csak I. volt) uralkodott, ámbar az 1835-től 1848-ig tartó uralkodása alatt de facto (gyakorlatilag) mások döntöttek helyette.

A tizennégy testvér közül harmadiknak született, fiúként elsőszülött – egyébként művelt, de keménykezű uralkodásra alkalmatlan – Ferdinánd helyett az udvari „kamarilla” – amelynek szószólója Fe-



Báró Jellasics József császári tábornoki díszben

renc Károly főherceg felesége, a bajor hercegnő, Zsófia volt – trónfosztás következtében, sürgősen császárrá koronáztatta Zsófia csapán 18 éves fiát: I. Ferenc József néven.

Császár lett Ferenc József, ám még helyette is a „kamarilla” döntött; igaz, már nevében verték le az orosz cár hadainak segítségével a magyarok szabadságharcát.



A „kamarilla” ármánykodása folytán a császári udvar báró

Jellasics Józsefet megtette horvát bánná és kinevezte tábornokká annak a hadseregnek az élére, amelyet 1848-ban a magyar önállósági törekvés elfojtására indítottak.

Hiába bukott meg, szenvedett vereséget Jellasics és a horvátokból meg császáriakból összeállított hadserege 1848 szeptemberének végén az ozorai csatában, az 1849-es hadjáratokban is tábornok maradhatott.

A magyarokra kényszerített szabadságharc első honvédelmi minisztere a császári és királyi hadseregből hazahívott Mészáros Lázár lett.



Mészáros Lázár honvéd tábornoki egyenruhában

A magyarok hadi helyzete

Cegléd, Nagykörös és Kecskemét vidékén Jellasics hadai állottak, amelyek közvetlenül Perczel vissza-parancsolása után vonultak ide.

Mesterházy hadai Czibakházánál február 24-én összeütköztek az osztrák hadak egy részével, és azokat visszavonulásra kényszerítették. Nagyobb jelentőségű volt a szolnoki csata, amelyben Damjanich aratott fényes győzelmet. Ezen utóbbi ütközet részben Pest megye területén, Töszeg és Abony közelében folyt le.

Vetter tábornok, aki Dembinszky után a magyar sereg fővezérletét átvette, úgy tervezte, hogy a Duna-Tisza közén bocsátkozik a mindenünnen előretörő osztrák hadakkal döntő jellegű ütközetbe. Ezért március 17-én Czibakházához nagy tömegeket, mintegy 35 000 embert vont össze. Ő maga a kocséri erdőnél, a körösi határban ütött tábornoktáborát, és felhívta a környék lakosságának figyelmét, legyen résen, s ha a magyarok győznek, azonnal verjék félre a harangokat, és a megfutamodó osztrákokat a községek népe is segítsen üldözni. Tervéről azonban a kedvezőtlen terepviszonyok miatt le kellett mondania.



Görgey Artúr, a magyar hadsereg új fővezére, honvéd tábornoki egyenruhában

Görgey, aki időközben főparancsnok lett, Miskolc felől vonult hadaival Pest felé. Windisch-Graetz Vácnál táborozott, Jellasics dunai-tiszai hadait Nagykáta felé, Schlick seregét Gödöllő irányába tolta előre. Ez utóbbi had április 2-án már Aszódnál állt, sőt az elővéd ugyanekkor Parrot tábornok alatt Hatvant szállta meg.

A magyar elővéd, Gáspár András ezredessel az élén, április 3-án ütközött össze Parrot hadával, és azt visszanyomta, sőt amikor Wisocky hadosztálya Csány felől idejében megérkezett, az egész osztrák sereget hátrálásra készítette. Ez volt a nyitánya a diadalmas áprilisi hadjáratnak.

Windisch-Graetz, értesülvén a hatvani kudarcról, az összes seregét Gödöllőhöz rendelte, s elhatározta, hogy döntő csapást mér a magyar seregre.

Görgey éles esze egy pillanat alatt felfogta a helyzetet, s amint Jellasics előrenyomulásáról értesült, megbízta Klapka és Damjanich tábornokokat, hogy Jellasicsot külön ütközetre kényszerítsék. A kockázatos vállalkozás csak részben sikerült...

Amikor Jellasics Tápióbicskéhez, Kóka és Szecső vidékére érkezett, még sejtelemmel sem bírt arról, hogy a magyar sereg szembejön vele.

Április 4-én délelőtt 11 órakor ütött rajta a Rasztics vezetése alatt álló, Tápióbicskére behúzódottn utóhadon Klapka egyik dandárja. Az osztrákok és horvátok tehát, mielőtt Gödöllőt elérték volna, kénytelenek voltak egy csatát megvívni. Véres és hosszadalmas harc fejlődött ki, amelyben mindkét fél hőiesen megállta helyét. Végre a híres vörös sipkások eldöntötték az ütközetet. Az osztrák sereg meghátrált, miután bosszúból üszköt vetettek Bicskére. A győzelmet a magyarok ugyan igen drágán, mintegy 800 emberük elvesztésével fizették meg, de megvolt az a haszna, hogy olyan sereggel kellett döntő ütközetbe bocsátkozniuk, amelynek egy részét már megfélemlítették.

Tehát: a tápióbicskei csata alapozta meg a tavaszi hadjárat további sikereit!

Április 5-én, nagycsütörtökön, Damjanich hadteste Szecsőn és Kókán nyugodott; Klapkaé balszárnyat alkotva Üriben és Sülyön állt; Gáspár hadteste a jobbszárnyon állásban maradt, mégpedig a Hatvan–Gödöllő vonalon Turáig terjeszkedve. Aulich tábornoké volt a védelmi tartalék és Damjanich háta mögött, Tóalmáson tanyázott. Asbóth eközben a vasút mentén Pilisig haladt. Schlick, az Aszód és Bag táján lezajlott csatározás után, Besnyőn megállapodott, miközben Jellasics Dányban éjjelezett.

1849. április 6-án folyt le az isaszegi csata, amely a magyar hadsereg egyik legfényesebb haditette volt.

Az összeütközés – amint azt Görgey kívánta – Isaszegen történt meg. Jellasics déltájban érkezett oda. Klapka, aki 11 órakor még csak Sápon volt, délután 2 órakor már megtámadta a horvát bán élcsapatát. Azonban a horvátok résen voltak, vitézül harcoltak, és Klapkát hátrálásra bírták. Szerencsére éppen ekkor lépett harcvonalba Damjanich hadteste, s új fordulatot adott az ütközetnek.

Jellasics, aki hadának zömével a Rákos patak jobb partján állott, a nagytarcsai dombokat foglalta el, s jobbszárnyával Pécelre, a balal az isaszegi malomra támaszkodva, a magaslatról rémséges tüzelésbe kezdett Damjanich hadaira. Damjanich tábornok ezzel mit sem törődve, éppen szuronyrohamot akart vezényelni a dombok ellen, amikor Gödöllő felől feltűnt Schlick hadosztálya. Amint ezt észrevette, rögtön lemondott a támadásról, és a Rákos patak bal partján vetette meg lábát, hogy a túl erős ellenség előnyomulását – amíg lehetséges – feltartsa, esetleg lehető rendben visszavonuljon. Úgy délután 4 óra tájban, a szentkirályi erdő felől végre megjött Aulich hada, és kevéssel utóbb maga Görgey is megérkezett. Az így megerősödött sereg – kivált, amikor a megfélemlített Klapka is újra beállott a sorba – mind jobban és jobban nyomult előre, és estére bevette a lángra borított községet, sőt azokat a magaslatokat is elfoglalta, amelyeket Jellasics tartott megszállva: Schlick, aki egyenesen szembekerült Damjanichcsal, éjjel 11 óráig folytatta a harcot, de végül is meg kellett hátrálnia, és visszavonulnia Gödöllőre.

Az ellenség, nem kételkedvén, hogy a győzelmes magyar sereg másnap újra támadni fog, célszerűbbnek vélte, hogy mielőbb lőtávolon kívülre kerüljön. Másnap tehát Gödöllő kardcsapás nélkül került a magyarok kezére, és főhadiszállássá lett. Aulich hadteste ekkor Cinkotát és Kerepest szállta meg, míg Asbóth serege egész Monorig és Üllőtig nyomult. Klapka Mogyoródon és Fóton, Damjanich Gödöllő alatt pihente ki fáradalmait.

A „háterszágról”

Amikor Windisch-Graetz seregei a fővárosba vonultak, Pest vármegye tisztikarának nagy része meghajolt az erószak előtt. Ahelyett, hogy – amint az a török időkben ilyenkor szokásban volt – más vármegyébe tette volna át székhelyét...

A vármegye nagyobb részének visszafoglalása után Kossuth Gö-

döllőről, április 9-én kelt rendeletében Batta Samut kormánybiztosá kinevezve, kötelességévé tette, „hogy Pest, Pilis, Solt törvényesen egyesült vármegyék törvényhatóságát gyökeresen rekonstruálja, közigazgatását a törvényes alkotmányos ösvénybe visszavezesse, s a haza iránti hűségre esküvel kötelezendő új tisztikart választván, általa az országgyűlés parancsainak s a kormány rendeleteinek sikert és fogamatot szerezzen”.

Úgy látszik azonban, Kossuth rendelete igaztalanul támadt ennyire a tisztikar ellen, mert a megyei rendek május 14-én tartott tisztújító közgyűlésükön elhatározták, „a kormánybiztos úr kérje meg a kormány nevében a nemzet kormányát, miként az ezen megyére nézve kibocsátott nyílt rendelet által érzékenyen sújtott tisztikar tagjainak nyújtassék mód és alkalom arra, hogy a nem vétkes magát kitisztázhassa és lehető ártatlanságát bebizonyíthassa, ennek megtörténte után, mint becsületét helyreállított hazafi, ha a közbizalom feléje fordul, a megyei hivatalnokok sorába ismét felvétethessék”.

A szabadságharc leverése után Pest vármegye fiai közül igen sokan kerültek az elítéltek közé: többen viselték el ténylegesen a kirótt várfogságot, másokat jelképesen halálra ítélték, a gödöllői születésű Török Ignác tábornokot pedig felakasztották.

Tápióbicske

A tájegység vízgyűjtője, a Zagyva, Újszásznál veszi fel az egyesült Tápió patakot, amely egy homokbuckás völgyben, hosszan kanyarogva, több nagyobb terjedelmű tavat és mocsarat is alkotott Bicske előtt és után, valamint Tápiószelénél.

Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye 14 járásból állt egykor. A 11-es számú járás székhelye Nagykáta volt, és annak egyik községe Tápióbicske. Lakossága az XIX. század végén szinte szintiszta magyar; vallásra zömében római katolikus, de 4000 fölötti az evangélikus, jelentős a görögkeleti felekezethez tartozó és a zsidó.

A Tápió völgye ősidők óta lakott lehetett, erre utal egy Tápióbecsön lelt átfúrt rézbalt.

Az eredeti Pest vármegye egyik települése Bicske néven említették 1275-ben, 1310-ben, 1419-ben, 1426-ban, 1470-ben, 1482-ben mint vámszedő hely – ebből keletkezett Tápióbicske. A névadó Bicskey törzsökös Pest megyei család; Gergely esztergomi érsek 1304-ben; György és Pál 1709-ben tűnt fel; a Bicskey család összes tagja Bics-

kén élt 1754-ben; Sándort főszolgabírónak választották 1793-ban; Sebestyén 1791-ben, Menyhért 1817-ben tűnt fel; Sándor 1818-ban kihirdetett Pest megyében a családi nemességét, és erről a família bizonyítványt kap; Zoltánt 1876-ban megválasztották szolgabíró-nak; Kálmán aljegyző 1882-ben, később árvaszéki úrnök.

A Bicskey család nemesi címere: kékben, fehér lovon jobbra vág-tató magyar vitéz, szemben két egymás mögött álló hatágú csillag-tól kísért férfi. Sisakdísz: páncélos kar, kivont karddal, azon átütött török fej.



A település a *Bicskey* nemzetség ősi fészke, amelynek tagjairól 1250-ből való az első adat. A nemzetség tagjai 1275-ben kénytele-nek voltak a helységnek és határának felét átengedni a Papi család-nak, de már 1281-ben vissza is szerezték azt a fél részt. 1275-ben *vil-la Bikchey*, 1390-ben *Bykche* néven említik a helységet az oklevelek.

A település szomszédságában, 1390 és 1453 között, Szent Vid né-ven létezett egy önálló település (amely később már csak Vidi-pusz-taként tartozott a község közigazgatási területéhez).

A falunak és határának 1467 és 1482 között a Rozgonyiak a föl-desurai.

A falu református egyháza 1626 és 1629 között már fennállott (a XVIII. század második felében elpusztult).

A település a törököktől rengeteget szenvedett: az 1633–34. években felvett kincstári adólajstromokban a váci nahijének adózó falvak között tűnt fel, mindössze két adóköteles házzal: 1690-ben és 1695-ben Bics-ke az elpusztult helységek lajstromában szerepelt. (Az 1850-es években még látható volt a községi sertéslegelön egy régi templom alapfala, amelyről a hagyomány azt tartotta, hogy a hajdani falu a körül állt; más vélemény szerint egyike volt az elpusztult, még a törökök építette mohamedán mecseteknek. Hasonlóképpen a törökök itt időzésére vall a Tö-rökvölgy dülönév. Érdekes dülönevek még az Órhegy és a Várhegy; az utóbbi emberkéz munkájával emelt hely lehetett, mert alatta több be-szakadt pincére akadtak.)

A helységben 1715-ben 13, de 1720-ban már 24 adóköteles ma-gyar háztartást vettek fel az összeírásokba. Az 1754. évi Pest várme-gyei nemesi összeírás szerint Beleznay János tábornok (az általa építtetett kastélyt 1840 táján a bicskei nemesség elpusztította), Bohus János, Csernyus Pál, Friebeisz János, valamint a Bichkey fa-míliából id. András és ifj. András, Boldizsár, Ferenc, id. István és ifj.

István, József, valamint Sámuel (utódaik még az 1900-as években is a községben laktak) voltak ott földbirtokosok. Továbbá még számos nemesember – a Horváth családból id. István és ifj. István; Molnár Pál; a Bárdy familiából Mátyás, András, István, György, János és Balázs; a Szabók közül Lőrinc és Mátyás; Nagy János; Botika István; Árky István; a Barmos rokonságból József és István – lakott a helységben. Ugyanitt, pár évvel később, 1770-ben 51 24/32 úrbéres telket irtak össze. Ekkor báró Hellenbach János és Beleznay Mihály voltak a helység földesurai. 1832. március 12-én akkora tűz ütött ki, hogy majdnem az egész helység elhamvadt. Az 1848-ban hozott törvény eltörölte a nemesi kiváltságokat, valamint a jobbágyság és a zsellérek kiszolgáltatottságát; de a község határában a tagosítás – a Bichkey és a Bárdy családokkal kötött egyezség alapján – csak 1860-ban történt meg. Az 1900-as évek elején dr. Gombos Lajos volt Tápióbicske határában a legnagyobb birtokos.

Az 1849. április 4-én lezajlott tápióbicskei csata részleteit a különböző fejezetek bőven tárgyalják.

A tápióbicskei csata előzményei

A 1848–49-iki magyar szabadságharc története című Gracza György-mű nyomán:

Szołnok március 5-i bevétele után kínálkozott a lehetőség, hogy a magyar főserég megindítsa nagy tavaszi hadjáratát a főváros felszabadítására. A hadműveletek kibontakozását azonban még továbbra is akadályozta a legfelsőbb hadvezetésben mutatkozó egyenetlenség, valamint a tavaszi olvadás.

Az egyenetlenséget még mindig a fővezér személye okozta. Vetter Antal altábornagy ugyanis – Dembinszkyhez hasonlóan – idegen származású volt, s emiatt népszerűtlen a magyar tisztikar előtt. Görgey, egyéni törekvéseitől hajtva, nem átalotta Kossuth Lajos előtt egyenesen a hazaárulás vádjával illetni Vettert.

Kossuth kormányzó a kritikus pillanatban nem akarta Görgey újabb pártütését fegyelmi útra terelni, inkább a szívére igyekezett hatni, hogy önmérsékletre bírja. Hosszú és bizalmas hangú levelet írt neki: „.....Ne legyen más jelszavunk, mint egyetértés, hogy győzhessünk. Minden más szenvedély forduljon háttérbe, a sértett kedély hallgasson el.” – zárult a levél, majd nyomban utána személyesen is felkeresi Görgeyt a főhadiszállásán.

Kossuth erőfeszítéseinek meglett az eredménye: Vetter március

27-én szózatall fordult a csapatokhoz, melyben bejelentette az összpontosított támadás megindítását. A Tiszafürednél összevont I., II. és III. hadtest átkelt a Tiszán, hogy az újabb terv szerint Gyöngyös mellett egyesüljön a VII. hadtesttel. Ekkor következett be Vetter megbetegedése, és Kossuth – más választása nem lévén – Görgeyt nevezte ki a magyar főserg vezérévé. Ez március 31-én történt, s másnap – április elsején – már az összes hadaink működésbe léptek.

Görgey óhajának megfelelően, az új hadművelleti terv a támadás végcéljának nem a fővárost, hanem Komáromot tekintette. Hiszen ha Komáromot felmentjük, az ellenség kénytelen a fővárost elhagyni. De elfogadták Klapkának azt az indítványát is, hogy a gyöngyös-hatvani országúton – mivel a mocsaras Galga-vidék nagyobb hadműveletekre nem alkalmas – csak a VII. hadtest vonuljon fel; a másik három hadtest kerüljön délnek, és Nagykáta felől intézzen oldaltámadást az Isaszeg táján gyülekező császáriak ellen.

A szembenálló két sereg csaknem egyenlő erejű: a négy magyar hadtest és a tartalék dandár összesen 52 510 embert és 184 ágyút alkotott; Windisch-Graetz haderejét 53 000 katona és 222 ágyú képezte.

Az osztrák fővezér a kápolnai csata után nem merte megkísérelni az átkelést a Tiszán, sőt, mihelyt értesült a Görgey-hadtest előrenyomulásáról Eger felé, elhatározta, hogy a szétszórtan működő hadtesteit Gödöllő vidékén összevonja. Meg is küldte nekik parancsait, csakhogy az alvezérei vonakodtak engedelmeskedni: az elbizakodott Jellasics és a főparancsnokával elégedetlen Schlick csak március végén mozdult ki Nagykőrösről, illetve Egerből. Jellasics Nagykáta felé; Schlick pedig – sarkában a VII. hadtesttel – a Galgavölgy zsombékjai közé húzódott.

Görgey a főparancsnokság átvételekor így állította fel seregét: a VII. hadtest – új parancsnoka Gáspár András huszár ezredes, az ozorai diadal egyik hőse – a gyöngyös-hatvani országúton Hort és Hatvan között helyezkedett el; az I. hadtest – parancsnoka Klapka György – Nagykáta felé vonult; a III. hadtest – parancsnoka Damjanich János tábornok – Jászárokszállás és Jászberény közé vonult fel; a II. hadtest – új parancsnoka Aulich Lajos tábornok – fedezte a másik három hadtest hadműveleteit.

A két hadsereg között április 2-án került sor az első komolyabb összecsapásra; Schlick Hatvanból kora hajnalban hadtestének zömével – amint ő mondta még a hatvani szállásadójának – „egy kis nyúl vadászatra” indult. Hanem a kaland ezúttal rosszul sikerült: a „vadász” szaladt a „nyúl” elől. Ugyanis Gáspár András ezredes ha-

dai előbb Hortnál, majd Hatvan előtt, aztán harmadszor bent Hatvan városában úgy elverték Schlick seregét, hogy a csúfolódó generális hanyatt-homlok menekült Aszódon át Gödöllőre. A „nyúl vadászatnak” szánt hadjárat során 290 osztrák császári „vadász” került terítékre...

A győzelem következtében a magyar hadvezetés még aznap Egerből Gyöngyösre helyezte át főhadiszállását. Kossuth Lajos is Gyöngyösre tette át székhelyét. A kormányzó, nem törődve a tábori élet fáradalmaival, lépésről lépésre kísérte a küzdő honvédsapokat, ugyanakkor vezette a haditanács üléseit is.

Görgey – Schlick után – most már Jellasics báróval, a bécsi udvar piperkóc kegyencével akart „érdemeinek” megfelelően elbánni.

Jellasics tábornok császáriakból és horvátokból álló hadteste ekkor Tápióbicskén, Nagykátán, Sülyön keresztül igyekezett Gödöllőre.

Görgey Klapka és Damjanich hadtesteit bizta meg a horvát bán hadseregének szétszórásával. Csakhogy: ha a magyar hadak utol akarták érni az ellenséget, egy stratégiaiag rendkívül fontos hidat kellett megszerezniük.



Íme, ilyen volt – a korabeli rajz szerint – a Tápió patak hídja és környéke. Csak ezen az egy hídon keresztül lehetett átmenni a Nagykáta felőli síkságról a Tápióbicskéig lenyúló Gödöllői-dombság terepeire.

A tápióbicskei csata leírása

Klapka hadai április 4-én, 9 óra tájban érkeztek Nagykátára. De Jellasics serege fűgőbb volt: már elosont onnan. Az éjszakát a szomszédos Tápióbicskén töltötték a horvátok. Közben a tan-nyák népe azt beszélte, híresztelte – ez volt a hadicsel –, hogy hajnalban onnan is továbbvonult a császári tábornok Kóka felé; a faluban, némi gyenge fedezettel, csupán a szekerezszete és a poggyásza maradt.

Ezen hírek hallatán Klapka – anélkül, hogy azok hitelességéről meggyőződött volna, elhitte a hadicselként alkalmazott mendemondákat – tüstént intézkedett, hogy a poggyászt – mai szóval a hadtápot – megszerezzék. Hadtestének két dandárját Tápióbicskére küldte, ő maga pedig seregének zömével a Tápió patak feletti híd Nagykáta felőli oldalán maradt. (Nem árt tudni: akkor még a Tápió mindkét oldalán töltések húzódtak, és azok között torkollott a síkságon futó országút a hídhoz; a töltésektől jobb-balra pedig mocsaras kiöntések tették járhatatlanná a terepet.)

A két magyar dandár hosszú oszlopban, szabályos rendben haladt át a hídon. A honvédek jókedvűek voltak, hiszen – úgy vélték – nagy zsákmánnyal kecsegtető, könnyű kaland ellőtt állanak. A csapat a patakot és töltéseit messze maga mögött hagyva, a legkisebb ellenállás nélkül ért a Tápió-völgy szélén emelkedő dombok lábánál elterülő faluhoz, Tápióbicskéhez.

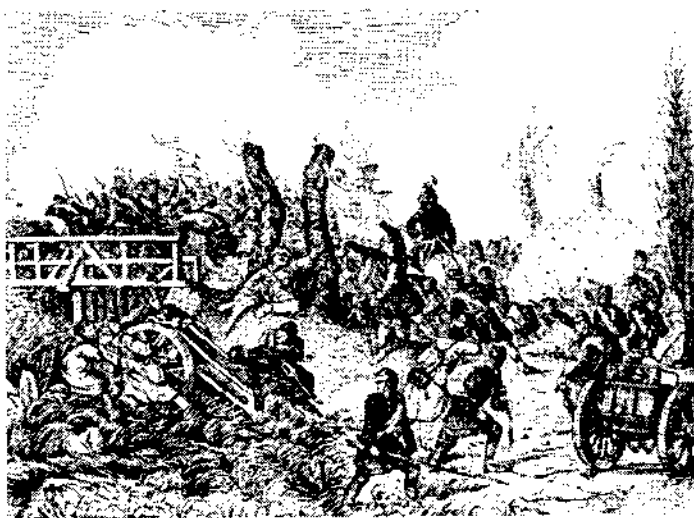
Ekkor azonban, mint megbolygatott darázs-fészek, meglevenedett az egész környék. Poggyászkocsi alig látható – már az éjszaka folyamán továbbvonultak Tápiószecső felé –, ellenben mindenütt gyalogság és lovasság sűrű tömegei rajzanak elő. Itt egy dzsidás század vágat, amott két-három gyalogezred sorakozik, a dombtetőre pedig ágyúkat vontatnak sebesen.

Dipold alezredes, a magyar dandárparancsnok, csak most veszi észre, hogy kelepcebe került. Tápióbicskén nem az ellenség szekerezszete, hanem a teljes utóvédhada: két erős dandár, mintegy 8 000 katona és 14 ágyú tartózkodott. Dipold alezredes mindezek ellenére nem a visszavonulást, hanem a támadást választotta. A három zászlóaljának, három oldalról, szuronyrohamot vezényelt az ellenség ellen. Be is hatoltak a községbe. Am előrenyomuló csapatait mindenfelől olyan gyilkos puskatűz fogadta, hogy kénytelenek voltak meghátrálni.

Amikor Klapka értesült a tényleges helyzetről, sietve 3 svadron huszárt (általában 100 huszár alkotott egy lovasszázadot, azaz egy

svadront) küldött a harcolók segítésére. De ez alig változtatott az erőviszonyokon. A huszárok legfeljebb a visszavonuló honvédek hátrálását segítették. A Tápió hídjáig még csak-csak megment a retírlás. A hidra vezető töltésen azonban olyan torlódás keletkezett, hogy felbomlott a rend. A zűrzavar és a rémület percről percre nőtt. Sokan a megáradt, szinte folyóvá duzzadt patak vizébe vetették magukat, úgy akartak átúszni a túlsó partra.

Itt és ekkor történt: Schultz Bódog dandár őrnagy lóháton akart átkelni a Tápión, miközben lova a patak mocsaras árterületén szügyig süppedt az ingoványba. A parancsnokló őrnagy veszélyes hely-



Harc a fahíder

zetbe került. Bár alatta az állat már nem süllyedt tovább, az a veszély fenyegette, hogy lova kényszerű mozdulatlansága miatt vagy fogságba esik, vagy az ellenség golyói végeznek vele. Szerencsére Czangár Samu tizedes és Krizs István honvéd észrevették parancsnokuk szorult helyzetét, és azonnal segítségére siettek. Az ellenség golyózápora ellenére megközelítették őrnagyukat, és egy kötelelet dobtak a keze ügyébe, abba a tisztt megkapaszkodott, és ezáltal, kihúzták – lovával együtt – a mocsárból.

A roppant nagy torlódás miatt tüzeink nem tudtak a töltésekhez férközni. A pattantyúsok megpróbálták ugyan átvinni a patakon ágyúikat, de lövegeink közül tíz beleragadt a mocsárba, és azok

az üldözők kezére kerültek. Az ellenséges csapatok eközben mindenütt a menekülő honvédek sarkában jártak, majd a mieink nyomában átözönlöttek a hídon, és tovább üldözték Klapka dandárjának maradványát Nagykáta felé.

Az elől szaladók már Káta határában jártak, amikor Jászberény felől megérkezett Damjanich és hadteste. Amint a fekete szakállú vezér meglátta, hogy mi a helyzet, dörgő hangja megreszkettette a levegőt:

– Mi történik itt? Vissza! Nem szabad hátrálni!

Szeme villámokat szórt, olajbarna arcán a harag tüze lángolt. Egy cingár honvédek között közvetlenül mellette szaladt el, mire Damjanich végigsuhintott rajta lovaglő-ostorával és ráordított:

– Gyáva fickó! Hát te is magyar vagy?

Aztán gyorsan intézkedett, hogy a két legjobb dandárja nyomuljon az üldözők és a menekülők közé. A csatakürt felrivalt, és a két dandár szuronyt szegezve a császáriak közeledő oszlopa felé fordult, majd tömör falként megindult, szembe az üldözőkkel. Erre az ellenség megtorpant, aztán a fenyegetően közeledő hadoszlop elől hátrálni kezdett. Végül a császáriak a hidra vezető töltésen helyezkedtek védőállásba. A szerepek felcserélődtek...

Ekkor érkezett Görgey a csatatérre. Rögtön egy üteget irányított a töltés oldalába, és az ellenség legsűrűbb tömegei közé kartácsoltatta.

A párbaj előzményei

...És amíg az egész vonalon újólág elkezdődött a harc, s az ágyúk dörgésétől reszketett a lőporfüstös levegő, azalatt az ütegeink szomszédságában egy, a maga nemében páratlanul álló viadal zajlott le.

Ágyúink fedezésére Sebő alezredes parancsnoksága alatt két század „császár-huszárt” rendelt ki Görgey. A huszárcsapat egy kis nyírfaterő szélén helyezkedett el, és védelemre készen állt. Legelől Sebő, egy 30-32 éves, nyúlánk, barna férfi. Csákója féloldalt a szemére húzva.

Ágyúink, mint rendesen, most is pompásan dolgoztak. Csaknem minden lövésük talált. Rastics, az ellenséges tábor vezére, legott parancsot adott báró Riedeselnél lovas őrnagynak, hogy két század báni huszárral üssön az ágyúinkra, s ha lehet, hallgattassa el őket.

Riedesel, egy hatalmas termetű, tagbaszakadt óriás, csapata élén elszántan vágat az ütegünk felé. Nagy, nehéz lovának patái alatt szinte dübörgött a föld.

A mi huszárjaink kissé lejjebb húzódtak, hogy illő módon fogadhassák az érkező „vendégeket”.

A párbaj

A két lovascsapat immár alig van harminc-negyven lépésnyire egymástól, amidőn Riedesel hirtelen megáll s kardjával int Sebőnek, mintha mondaná: – Jöjj ki velem egy szál kardra, ha van bátorságod!...

Sebő egy pillanatig habozik. Jól ismeri ő Riedesel bárót még a régibb időkől; azt is nagyon jól tudja, hogy ez az óriás erejű őrnagy a császári hadsereg leghíresebb kardforgatója; rettegett párbajhős, aki néhány esztendővel korábban egy angol vívómezt sebzett halálra.

De habozását legyőzte magyar büszkesége. Nem akart huszárjai előtt gyávának feltűnni. Visszaíntett tehát a kardjával, hogy „igen”, elfogadja a kihívást, s elszántan előbbre ugratott. Riedesel már várta: kevélyen, hideg kegyetlenséggel, jobbában nagy, széles kardja olyan, akár egy pallos. Összezsaptak. Karjának teljes erejével, szívének egész haragjával vágott mindkettő. De egyik is, másik is sértetlen maradt. Sebő azonban észrevette, hogy az ő lova fürgébb és erősebb, mint Riedeselé. Lovának erejében bízva, most tehát szembetámad Sebő.

A két nemes állat felágaskodott, kitáguló orrlyukakkal – mint ha ők is ellenségek volnának – törtek egymásra. E pillanatban megint összezsendült a két kard. Mintha két villám találkoznék: szikrát vetettek az acélok.

Így tartott a rettentő küzdelem négy-öt percen át.

Sebő karja már zsibbadni kezdett, de íme, segítségére sietett hű paripája. Olyat harapott a „cseh” ló nyakába, hogy az fájdalommal felnyerítve, visszahőkölt.

A két bajnok újra összezsapott, most még nagyobb dühvel, landadó erejük végső megfeszítésével. Sebő is, Riedesel is érzi, tudja, hogy egyiküknek a küzdőtéren kell maradnia. A kengyelben fölemelkedve csapott le mindkettő. S ezúttal talált mind a két csapás. Sebő karjából kibuggyant a vér; Riedesel pedig holtan fordult le a nyeregből! Szörnyű volt az a vágás, amelyet Sebő kapott; de még szörnyűbb az, amelyet ő mért ellenfelének a fejére. Olyan volt az, mint a mennykő. Keresztülvágta a csákót, és alatta a koponyát!...

A magyar huszárok ajkáról felzúgott az „Éljen!”, az ellenséges csapat pedig sarkantyúba kapta lovait, és rémülten elvágatott...



Rastics, a császáriak tábornoka közben a hídra vonta vissza csapatait, most már azt védette végső elszánással.

A híd környékére visszavont ellenség csapatai ettől kezdve már a stratégiaiilag rendkívül fontos hadállást védték végső elszánással, hiszen tudták, hogy a megáradt és mocsaras partszegélyű Tápió partokon nincs a közelben más átkelőhely.

Ámde ebbe a magyarok nem nyugodtak bele. Damjanich tábornok, Knezich ezredes vezetése alatt, előrerendelte a „hármásokat” és a vörös sipkásait, s a két zászlóalj szuronyrohamra indult a makacsul védekező császáriak ellen. Egyszerre törtek a hídra, s az elsőségért folytatott nemes vetélkedésük már-már megakasztotta a roham lendületét, midőn Földvári Károly őrnagy, a 3. zászlóalj parancsnoka, kezébe ragadta a 9. zászlóalj lobogóját, és mindkét csapatnak egyszerre vezényelt:

– Nos hát, egyesülten előre!

Ezekkel a szavakkal a híd feljárójára ugrott, és a két zászlóalj megbékélve, utána nyomult. A vörös sipkások golyózáporban törtek át a hídon, s nyomultak az ellenség után. A hősöket csatarendbe fejlődve követte a többi csapat. Közben Klapka szétzilált hadosztálya is rendbe szedte sorait, és felzárkózott Damjanich hadtestéhez.

Ezután már a Tápió túloldalán folyt a harc. Az ellenség parancsnoka, Rastics mindent elkövetett, hogy tartatni tudja Tápióbicskét. Behúzódot csapataival a házak közé, és a helység mögötti dombtetőről ágyúiból golyózáport zúdított a magyarokra.

De a győzelemittas honvédek előtt az ellenségnek már többé nem volt megállása. Szuronyaink elől Rastics kénytelen volt kivonulni Bicskéről is. De mielőtt elhagyta volna a falut, bosszúból felgyújtatta a házakat. Ezután a nyugat felé nyúló magaslatokra vonultatta vissza hadait. Csapataink azonban nem álltak meg, lendületből nyomultak az ellenség után. Ekkorra már a császáriak vezérének nem maradt bátorsága még egyszer összezsapni a magyarokkal. A Rastics-had sietve fölkerelkedett, és Szecsőn át Jellasics derékhada után iramodott.



A tápióbicskei csata délután 6 óra felé ért véget. Az I. és a III. magyar hadtest a falutól északnyugatra, a Szecső felé elterülő



Perczel Mór



Damjanich János



Nagy Sándor



Aulich Lajos



Klapka György

A hadjárat vezérlő magyar tábornokai



Schlick



Jellasics



Windisch-Grätz

A császári seregek vezérei

magaslatokon gyülekezett, ahol aztán táborba szállt. A többnapos menetelésben, majd a homokos talajon vívott harcban a 3. zászlóalj nagyon kifáradt. Amikor a kijelölt táborhelyükre értek, a katonák – de még a tisztek is – leheveredtek. Damjanich ekkor odaszólt egyik szakaszparancsnokának, Szikszai hadnagynak:

– Te, fiú! – így szólította kedvenc harcosait. – Görgey téged akar ki nevezni a 43. zászlóaljhoz századosnak. Mit szólsz hozzá?

Szikszai hadnagy felpattant ültéből, és válaszolt:

– Megköszönöm, de nem fogadom el. Itt maradok annak, ami vagyok!

– Mi kell hát neked? – kérdezte újra a tábornok.

– Semmi – hangzott a kurta válasz.

– Nahát, nesze egy szivar – mondta az idős vezér, s a terjedelmes tárcájából megkínálta hadnagyát.

– Köszönöm, ezt elfogadom – szólt az ifjú vitéz.

Mind ilyenek voltak ezek a fiatal hősök. Nem akartak megválni egymástól se, de vezérüktől se. Lemondtak inkább még az előléptetésről is.

A tápióbicskei csata tehát – bár rosszul indult – végül is fényes diadallal végződött. Igaz, hogy nagy árat kellett fizetni a győzelemért: csaknem 800 halottunk és sebesültünk vére festette pirosra a Tápió-völgy sívó homokját. (Így zárult a Gracza-féle A szabadságharc csatái. 1848–1849 című műben a tápióbicskei csatáról szóló rész.)

A tápióbicskei csata – a résztvevő leírásában

(Láng Ferenc, Tápióbicske polgármestere bocsátotta a szerző rendelkezésére annak a kéziratnak a másolatát, amelynek eredetije valamelyik padlásról került elő. A kézirat **Karsa Ferencz** – egykori sárospataki diák, 1848-ban tűzér önkéntes, a '48-as szabadságharc végén már főhadnagy – műve. Az eredeti kézirat hatalmas tekercs lehetett, mert a kapott – és a következőkben eleinte szó szerint idézett – másolat a 120. oldallal, az 1849-es események rögzítésével kezdődik és a 126. oldalon, lényegében a tápióbicskei csata történetével és az isaszegi ütközet elejének leírásával zárul. A napló bizonyára tovább folytatódik.)

„Április 4-kén a jáász berényi táborból, Nagy Kátának, Tápió Bicske felé indultunk. Nagy Kátán a plébánost hívei jelentették Damjanichnak, hogy az Jellasicsh Spionja és hogy a szöszékről a magyar kormány ellen izgat. Damjanich a papot elfogatta, és minthogy éppen a mi zászlóaljunk volt ott átmenőben, Benke Samu őrmesterrel Jáász Berénybe kísértette, s ott föbe lövette. Bizony-bizony szerencséje volt Benkének, mert pár órával később Tápió Bicskénél, az ő magasan hordott feje is bele ütközhetett volna egy horvát golyóba, mint ahogy igen sok derék fegyvertársamé bele ütődött.

Nagy Kátáról a jáászság futó-homok buckáin, szőlős kertek, néhol cser- és nyír-ligetek közt, déltájban a kiáradt Tápió patak legfeljebb 9 láb széles rozoga hídján átkelve, egy jó kora nyír és cser vegyes erdőhöz érkeztünk.”

Tápióbicske

(Innentől kezdve az 1900-as évek végén érvényes helyesírás szerint, de a szövegűsége megőrizve folytatódik Karsa Ferenc naplószervege.)

Az 1. és a 3. haderő élcsapata, a Dipold-dandár ment elől. Egy erdőnél találkoztunk a cirkáló huszárokkal, akik a dandárvezérnek azt jelentették: Tápióbicskén sok a poggyász, a muníció meg az ágyú is, de a katona kevés.

– Annál jobb! – mondta Dipold. – Legalább könnyebben jutunk hozzá. – S azzal a ágyúkat a homokdomb élére felhajtatta, és elkezdte lövetni a falut. A zászlóaljakat pedig – jobbszárnyon a 26., középen az 52., balszárnyon a 6. zászlóalj – rohamra küldte.

Az ágyúzásra egy fia ellenség sem mutatkozik, a faluban csendesség. Akadály nélkül jutunk a faluig. Ekkor a falu északi részéből, zászlóaljunk jobb oldalán egy fél üteg ágyú előhajt s lemozdonyoz. Az ágyúk ellen az őrnagy rohamot rendel, mire az ágyúkat vontatókötélen vissza, a falu felé viszik, és a rétre érve, újfent lövéshez készenlnek, de egy szakasz vágató huszár elől behúzódnak a faluba. Az ágyúktól megszabadulva, újfent a falunak tartottunk. Ekkor már a faluból erős puskaropogás hallatszott. – „Előre, gyorsan!” – hangzik a vezényszó; a 6. zászlóalj már bent van a faluban. Sebes lépésben, csaknem futva nyomultunk neki az előttünk nyíló szűk utcának. Az a kis utca, helyesebben síkátor, keletről nyugatnak húzódik a falu belsejébe. – Balról, vagyis délről az utcára háttal épített házak és ólak; jobbról a rétet elkerítő fűzfásövény határolják; s ez (kiolvas-

hatalatlan szó) minősült. A szűk, legfeljebb 3-4 öl széles utca tart 150 lépésnyi hosszúságban, ezen kell áthaladnunk, hogy a falu főtávját elérhessük.

Amint a szűk utcába berohanunk, golyózápor fogadott minket, de azért meghökkenés nélkül tolakodtunk előre. Már-már a zsákutca végéhez értünk, midőn egy 4 láb magas, trágyából és gazból hevenyészett torlasz mögül hatalmas sortűz csap közénk. Ugyanabban a pillanatban a házak és ólak padlásairól is erősen puskáznak ránk: jobbról pedig, a sövény mögül egy erős osztag fekhelyéből felugrál, s közénk lő.

A zászlóalj-parancsnok azt a bolondot tette, hogy abba a szűk utcába az egész zászlóaljat egy tömegben vitte be; nem mint a józan okosság parancsolta volna: a fél osztály egy része az utcán, más része a réten támadott volna a falura. Így, amint a rohamot vezette, a sorok szárnyai – kettő sor híján – visszahajlottak, a zászlóalj mozgásképesége megbénított, és erőkifejtésről, mihelyt akadályra talált, szó sem lehetett. De azért, míg a torlaszba nem ütköztünk, a zászlóalj bátran, halál-megvetéssel tört előre mindamellett, hogy az igen közelről irányzott lövések máris sok emberünket megölték.

Mikor aztán a lövések a torlasz mögül is, két oldalról is jöttek, a 6. század meglassúdott, de a zászlóalj többi százada ordítva kiáltott rájuk: – Előre! – A 6. század a torlaszhoz ugrik, a szuronyok összekoccannak, a zászlóalj egy része a sövényt töri, hogy a rétről lövöldözőket elűzhesse. A 6. század elsőit elsőpri az újabb sortűz, a többiek meghökölnek, az égő falu fojtó füstjét a nyugati szél a szoros utcán végighömpölygeti, és a sebes rohamtól is ziháló kitágult tüdönkre csaknem a megfulladásig perzselőleg hat.

Ebben a pillanatban hátunk mögött is ropognak a fegyverek, és a hátulso sorok között nagy pusztítást tesznek. – Hogy most már körülfogva, a szűk utcában összezsúfolt és összekeveredett zászlóalj nem fejlődhet, az őrnagy elveszti a fejét. Mit csináljunk? A közbülsők folyvást kiabálják: – Csak előre! – Az 1. század katonái a hátulról jövő sortűztől megritkítva, sorra megfordulnak és a rohamlépésben ránk törő horvát zászlóaljat törekszenek visszatartani. Eközben a közbülső századok még jobban összegabalyodnak. A bátrabak, a már elhullott bajtársaik hulláira taposva, még egyszer nekirontanak a torlasznak. Mindhiába – nagy veszteséggel visszalöknek.

Az utolsó erőlködésben elesik mellettem Szabó Jóska, hű legényem, aki 1848. december 11-től mindvégig mellettem volt, osztozott szívesen nélkülözéseimben, igyekezett mindenben kedvemet keres-

ni. Lelkemből, szívemből sajnáltam a derék fiút, a vitéz katonát. El-
estek még: Dávid Jenő és Nagy Miklós káplárjaim.

A megsemmisülés küszöbén, a tökéletes fejvesztettség idején még-
is akadt egy tiszt, aki élére állt a zászlóaljnak. Leégh (olvashatatlan)
Dénés kapitány az iszonyú csatazajt túlharsogó hangon elkiáltja
magát:

– Ötvenkettedik zászlóalj! Jobbra át! Szuronyt szegezve utánam!

Ezzel a kapitány az 1. század élén, futólépésben kirohan az ut-
cából, és a hátunk mögül ránk törni készülő horvát zászlóaljra
veti magát. Mint a méhraj, zúdult utána az egész zászlóalj, a hor-
vát zászlóalj pedig szétrobbantva menekül a faluba. De milyen
áron?! Bizony, ott hagyunk mi is sok, igen sok halottunkat.

Délnek tőlünk a 6. zászlóalj vonul hátrább, éppen úgy, mint
mi: küzdve a soron következő ellenséggel. A 26. zászlóalj, miért,
miért sem, de nem állt be a dandár csatavonalába. Számoljanak
el érte lelkiismeretükkel, hogy miért nem jöttek segítségünkre.

Két zászlóalj zúdult utánunk. Siettünk a homokbuckán át, az
előttünk négy-ötszáz lépésre fekvő nyírerdőbe, hogy kissé rendez-
kedve, legalább tisztességesen retirálhassunk.

Szomorú visszaemlékezés súlya alatt írom le a visszavonulást.
Ekkor is homlokomon érzem azt a csurgó kormos izzadságot, érzi
szemem a füst és korom maró csípését. Pedig a kimerültség akkor-
ra már minden érzést eltompított bennünk. Egyedül a fogságba ju-
tás kétségbeejtő képzelete uralkodott el rajtunk, s dühödt keserű-
séggel tépte lelkünket, mert bizony az elfogatás keserősége lépten
nyomon növekedett.

Aki valaha járt a Jászság homokbuckáin, csak ő képzelheti el azt
a gyötrelmet, amint ott kellett fussunk az ellenség előtt, aki szuro-
nyával is elérte a futó hadat.

Hát feleljen arra a kérdésre valaki: mi az, ami az egyik ember
életét oltalmazza, a másikat meg odadobja a halálnak?

– A praedestinatio képtelen hite az erőben van, meg az erősek
lelkében is. A katona – még a tengerész is a, akármelyik dogma
vak követője legyen is, az igazi veszedelem idején bálványimádó-
vá válik!

Az erdő felé hátráláskor az utánunk eredő ellenség elsőként golyó-
záport küldött utánunk, szétszórva és felbontva azáltal is a futó so-
rainkat. Kapitányom, Kalbász, még mindig képes volt a századból
50-60 embert visszatartani, hogy a visszavonulást arányosan védel-
mezze, vagyis hogy a zászlóalj fedezve legyen. Ettől még a horvátok
legbátrabbjai se mertek futás közben annyira megközelíteni min-

ket, hogy szuronnal piszkálhassanak; de sűrű lövéseik mind több kárt okoztak bennünk.

Az összeszorított legénység utolsó soraiban mentem; jobb oldalamon a kapitány, bal kézzel átfogva gallérját; balkézről mellettem Szövényi Gyuszi őrmester, közvetlen előttem Szövényi Gyula őrmester, egy másik századból. A csapat előtt Kálmán János főhadnagy hallgatott a százados rendelkezéseire.

Jobb oldalunkon egy horvát zászlóalj tűnt fel, s mintha megelőzni akart volna, rézsút igyekezett felénk; de talán, mert azt látta, a nyíresbe nem juthat be előttünk, megállt, és egy sortűzet küldött ránk. Kálmán főhadnagy és több közlegény elesik. A főhadnagyot felvesszük, és megyünk tovább. Aztán ismét hátulról füttyölnek a golyók: egy közvetlenül a fülem mellett süvit el, és szemem láttára Szövényi Gyula balvállába vágódik. Szövényi elejti fegyverét, és rácsapódik az én vállamra.

- Csak eredj tovább! - szólok rá. - A lábadnak semmi baja, vedd a puskát a jobb válladra.

Továbbmegyünk. Egyszer csak Szövényi Gyuszi karomba kapaszkodik, jajveszékelve engem is földre ránt. Kapitányom lábra állít, s kérdezi:

- Van-e valami bajod?

- Nekem nincs, de Szövényi megsebesült a jobb lábán, a boka-csontot zúzta szét a golyó.

Az utóbbi erős tüzelés következtében szenvedett veszteség miatt késedelem és zavar állott be a kis csapat mozgásában úgy, hogy míg a sebesült tisztek és altisztek felszedésével foglalkoztunk, egy előretörő kisebb csoport ellenséges gyalogság utolért bennünket.

- Visszafelé tüzet! - vezényelt a századosunk. Szembefordulunk velük, s szuronnal indulunk elébük. A horvátok közül egy altiszt egyenesen a kapitányunknak ront, és bal karját szuronnal átdöfi. Mire Kalbász százados egy óriásnak beillő kardcsapással rávágott a fejére, s a horvát altiszt a fűbe harapott. Az altiszt csapatának többi tagja ezt látva, valamint a szuronycsatára kész honvédek előrerohanásától megijedve, elszaladtak.

- Vissza! Besorolva járni! - kommandóval a kapitány megfordítja az üldözésre készülő csapatát, majd gyors lépésben való menetelésre nógat mindenkit.

A zászlóaljat az erdőben úgy-ahogy, szedett-vedett századokká szervezve, csatárláncba osztva, megkezdjük az előretörésben lévő ellenségre a tüzelést. Ugyanakkor az ellenség az ágyúit a falutól előbbre hajtatta, és az erdőt erősen löveti. Most tehát már ebből a

védelmi állásunkból is kifüstölnek minket. Megkezdjük ismét a hát-rálást. Az erdő szélére kiérve, a sűrűn csapkodó ágyugolyók hatása alatt, a zászlóalj gomolyogni kezd.

Ekkor vágat hozzánk Görgey.

– Ne féljete! – kiáltá. – Mindjárt itt lesz Damjanich, tartsátok magatokat! Hol az őrnagy? – kérdezé. Szétnézünk, hát nincs az őrnagy, nincs az adjutáns.

Brosenberch hadnagy megpillantja a már jó távolban lóra kapott, szaladásban lévő őrnagyot, s ujjával arrafelé mutatva, azt mondja: – Amott szalal, ni! (Brosenberch túlادunai sváb fiú volt, törte a magyar szót.)

Görgey az őrnagyhoz vágat. – Őrnagy úr! Ha a zászlóalja öt perc alatt nem lesz rendezve, főbe lövtem!

Soha, se azelőtt, se azután, Szász Miska őrnagy még olyan barátságos ember nem volt, mint akkor. Kérve kérte a tiszteket, altiszteket: rendezzük a zászlóalját. Kalbász százados ismét átvette a hátvédet, azután csak helyre vergődtek a legények.

A Tápió patakig sehol senki az 1. hadtestből. Mintha a föld nyelte volna el az egész hadtestet. A híd előtt pár száz lépésre elhullott tüzerlovak, két darab 12 fontos csataágyú, az ágyúk mellett egypár, kétségbeesésében káromkodó tüzer, köztük az irányzó, Butykay Józsi. Szidják a vezéreket, a honvédeket, hogy mielőtt tűzbe mentek volna, elszaladtak. Cserbenhagyták a tüzérseget és azt a két zászlóaljat, amelyik tűzben volt. Ezért kellett tehát a magyar becsületet Damjanichnak a sárból kihúzni!

A híd mellett – a Lapinszky-úteg ágyúi és a két század lovasság átvonulásának fedezetére – megállottunk. Egyfelől a 6., másfelől az 52. zászlóalj.

Itt és ekkor történt a Sebő Alajos császárhuszár alezredes és Riedesel Jellasics-huszár őrnagy közti lovas-párbaj, amit majd elbeszélek úgy, amint azt később (olvashatatlan rész) Szemere Miklós házánál, Sebő szájából hallottam.

A lovas-párbaj lezajlása, majd a huszárok áttakarodása után, a Tápió mögött, a híd védelmére, csatarendbe állottunk. Az ellenség folytatta az erős ágyúzását, a dombról rohamoszlopokra bontakozva ereszkedett le a gyalogsága, és a Tápió-híd elfoglalásához készülődött.

Ekkor érkezett meg a III. hadtest egy osztálya. Elöl jött a 9., utána a 3. zászlóalj, hátrébb a Schwarzenberg-zászlóalj. A 9. zászlóalj közepén, egyenest a hídnak; jobbra a 3., balra a Schwarzenbergék, a folyónak irányultak. A 9. zászlóalj mellettünk ment el. Én az út sán-

cán pihentem. Bizonyosan megismert valamelyik pataki fiú, onnan a 9. zászlóaljából, mert rám kiáltott:

– Gyertek vissza, fiúk!

– Csak menjetek, pajtás! – mondom neki. – Mi már visszajöttünk, megjavítottuk azt az utat...

Nagy nevetéssel feleltek rá a hős fiúk.

A 3. zászlóalj hónaljig gázolt át a vízen. A 9. zászlóalj a hídnak rontott, hová az ellenséges csatárlánc és az ágyúk tüzelése irányult. A vitéz 9. zászlóalj hős vezére, Kiss Pál, a híd előtt vagy 50 lépéssel, feje fölé emelt karddal visszafordult – mintha gyakorlótéren volna, vagy mintha egy nyalka verbunkos káplár lenne –, zászlóaljával szemközt nézve, de hátrafelé tempós lépésben haladás közben elkiáltja:

– Szuronyt tűzz! – s a zászlóalj feltűzi szuronyát.

Kiss Pál meg ismét vezényel:

– Szuronyt szegezz! Utánam!

Mint a ferge, rohan a zászlóalj, legott megkezd a csatározást, menten rá a szuronycsatát. Láttam, amint a rohamoszlop megtorpan, de azért a zászló még a híd közepén lobog. Erre kisvártatva a 3. és a 9. zászlóalj egy-egy csapata, megkeveredve, rohan át a hídon.

A megnyitott úton a 6. és az 52. zászlóalj – az előbbi zászlóaljak tartalékául – a hídon ismét átrohannak. Majd rohanó sebességgel siető Visoczký lengyel légiója és a Ferencz Károly-gyalogság utoléri őket, és az így hét zászlóaljjal szaporodott magyar hadosztály – azaz, engedelmet kérek, majd elszóltam magam –, a III. hadtest öt zászlóalja meg a „vendéghadak”, az első futamodásra összetörnek Rasztics hadosztályát. A felbomlott ellenség eszeveszett futással menekül Tápióbicskére. Majd a sarkát követő magyar zászlóaljak előnyomulásának gátlására, az egész falut felgyújtatja.

Görgey, aki Damjanich hadosztályát vezényelte, a Fereudenreich- (3. hadtest) és a Lapinszky- (1. hadtest) ütegeket vágatásra biztatva előrehajtja, hogy a gyalogság haladását megkönnyítse, egész erővel lövette a falunak azt a szűk utcáját, ahol az 52. zászlóalj próbálkozott. A 9. és a 3. zászlóalj, valamint a Schwarzenbergék egyszerre érnek az égő faluhoz, majd azon át, a sághi úton rendetlenül hátrálók után iramodnak. Az ellenség egy magaslatra érve, még egyszer megkísérli az ellenállást: hevesen ágyúzni kezd a magyar gyalogságra. Mivel a mi tüzeinknek az égő falut meg kellett kerülniük, az ellenség tüzét nem ellensúlyozhatták, így a császáriak az összerendeződésre és az elmenekülésre időt nyertek.

Görgey az időközben Nagy Sándor vezetése alatt megérkezett

lovas hadtestet üldözőnek küldte, de bíz annak nem volt lát-szatja, mert Nagy Sándor olyan szépen manőverezett, hogy a szétvert ellenségből egyetlen katonát sem volt képes levágni, vagy elfogni...



Most pedig elbeszélem a tápióbicskei ütközetet úgy, amint volt, mert bizony a vitéz generális, aki ugyan nyolc zászlóaljjal fejvesztet-ten megszaladt, szégyenlette – de szégyenlhetne is – a bicskei csatát híven, igazán megírni.

A 6. és az 52. zászlóaljnak az ütközet második felvonásában csak annyi része volt, hogy Damjanich öt zászlóaljának tartalékait képez-te. Ama két megtépett zászlóaljról kell utólag írásban szólni; mert az I. hadtest – a két zászlóalj kivételével – páni félelemtől elragadva, a hadtestvezérrel együtt, a csatatérről megszökött.

Láttuk, hogy a törzshelyéről kibátorkodott Rastics-hadosztályt a csatatéren Damjanich öt zászlóalja egy perc alatt összetörte. Hát ha Klapka a fejét el nem veszti – és ahelyett, hogy egy futamodásra Dányig szalad, s vezér nélkül hagyja harcosait –, a még rendelkezé-sére álló nyolc honvéd zászlóaljjal a visszavert két zászlóaljat felfog-ja és a támadást egész erővel megújítja: nem tűzött volna-e homlo-kára olyan babérkoszorút, amelyet semmi körülmény el nem her-vaszthat?

De azt a koszorút soha többé meg nem szerezhette. Nem támadt volna fel vele szemben a többi vezérben bizalmatlanság, amit Dam-janich már két nap múlva nyíltan kifejezett és azután is mindig hangoztatott, hogy Klapkában bizni nem lehet, mert minden aka-dálynál elhagyja az erélye, jobban mondva sohasem kerekedik felül erélye, hogy a sors rendelte fatalizmusát legyőzze.

Klapka onnan, Helvétiaából azt írja: „Nincs tovább...” Itthon, Görgey szemében, tényleg nincs, aki az ütközet lefolyásánál szemtanúja volt Klapka ama szégyenletes futásának. Azt merte írni, hogy a Dipold-dandár megfutamodása ragadta magával az egész hadtestét. No hiszen, már az magában véve nagy szégyene Klapkának, hogy a hadteste háromnegyedét – az egyharmad rész kétharmadának megfutamodása miatt – szintén futni en-gedte. De még nagyobb szégyen az, hogy hazudik! Mert bizony az a két zászlóalj nem futott, hanem lépésről lépésre viaskodott a nyakán ülő ellenséggel akkor is, amikor Klapka hadteste megke-vert tömegekben futott egyik faluból a másikba. A III. hadtest

csatázó hadosztályának emiatt tartalékul csak a megvert kis zászlóaljkat adhatták.

Nos hát, beszélhet nekem ezután akárki is Klapka plánumvető nagy talentumáról! – Majd mit mondok rá...

Ha ott, hol legény kell a gátra, hát ott bizony nincs, nem akadt, aki „emberkedjék”. De azon még most is csodálkozom, hová lettek oly hirtelen vitéz alvezéreink: Dessewffy, Schultz, Máriássy, Bobich? No, de Dipoldot se láttuk, csak az ütközet elején.

A tápióbicskei ütközetben az 52. zászlóalj vesztesége 148 halott; azok között 2 tiszt, 3 őrmester, 11 tizedes. A 6. zászlóalj talán még többet veszített.

Nincs olyan tragédia, amelyiknek komikuma ne volna. Egy ilyen komikus esetet most elmesélek. Amikor már az erdőcskéből is kiszorultunk és a hátrálás fedezésére visszamaradtunk, a mellettem jövő Micskei káplár azt mondja: – Dávid Jenőt úgy homlokon lőtték, mintha a zászlóaljban csak neki lett volna feje, az ebadtának. No, az igaz, volt is olyan feje, mint egy bikának...

– Hát azt látta-é, hogy Nagy Miklós is Dávid mellett esett el? – kérdelem.

– Tudom – válaszolá szomorúan, aztán nagyot sóhajtvá folytatta:

– Pedig új kulacsa volt...

Micskei kulacsának említésén akkor nem volt kedvem nevetni, de később sok tréfát csináltunk belőle.

Retirálás közben Micskei egy eldobott kulacsot talált, bor is volt benne. Hűségesen felveszi, meglotyogtatja, avval hozzám jön s azt mondja:

– Ne menjünk tovább, míg ezt a kis bort meg nem isszuk.

– Hát adja ide. Azért mehetünk és ihatunk is, de gyerünk szaporán – mondtam néki. Hát bizony jóformán futva ittuk a bort. Úgyis vérré vált...



Mármost elmondom a Sebő és Riedesel párbaját. Riedesel a Jellasics-huszárok élén vágatva közeledett a Tápió hídjától nem messze álló két század császár-husár felé, s kardjával integetett Sebőnek...

Úgy beszélte maga Sebő alezredes, hogy az egész osztrák ármádiában óriási erejéről és kardvívásban jártasságáról híres Riedesel őt felismerte. Csakis abból a szeméremből fogadta el a kihívást, nehogy huszárijai szemében kisebbséget szenvedjen.

- De meg voltam győződve, hogy levág - ezek a saját szavai. - Legényeimnek azonnal maradást intek, és a felém délcegen vágatató Riedes elibe ugrottam. Összezsaptunk. Se ő, se én nem kaptunk vágást. Csakhogy észrevettem, az én lovam erősebb, mert az övét megtolta. Egy kis fordulóval megint szembekerültünk, másodszor is összezsaptunk. Akkor kaptam ezt a rettenetes vágást...

Feltúrte bal karján az inge ujját, s megmutatta az élet-erek mellett a hosszú sebforradást, aztán elhallgat...

- Hát Riedesellel mi történt? - kérdi Szemere Miklós.

- Riedesellel? Nos, hát ő meghalt... - fejezi be Sebő az elbeszélést.



Ez volt az első ütközet, amelyben Damjanich és Klapka vezéri képessége kirívóan állt egymással szemben. Éppen így különböztek a két hadtest zászlóaljai egymástól. De ez természetes is, mert Damjanich katonái meghalhattak, ám futniuk nem volt szabad. Klapka pedig maga is - mégpedig elég jókor - elszaladt. Az igaz, hogy a III. hadtest hadosztályát Tápióbicskénél maga a fővezér, Görgey vezényelte, de Damjanich hadverő alakja mégis ott világított előttünk.

Az ütközet utáni éjszakát a Sághe felé eső dombokon táborozva töltöttük. Nem tudom, kinek volt hozzá esze, hogy egy Szabó István nevű - azelőtt valami Frincz Francz - tizedes fölött haditörvényszéket üljenek. Avval vádolták, hogy a hátráláskor elhagyta szakaszát. Védekezett, hogy a sebesülteket szállította és gondozta. Erre meg azt mondták: az altisztnak még akkor sem szabad szakaszát elhagynia...

- Hát az őrnagynak? - kérdé az általános hangulat. - Bizony, nem volna szabad az sem, de hát az nem tartozik a zászlóalj-törvényszék elé. Hát csak kompetenciájukhoz képest ítékeztek a káplár felett. A tábortűz világánál a szegény vádlott füle hallatára csak úgy szórták a „Golyót neki!” kiáltást Szabó káplár felé, akárcsak a horvátok néhány óra előtt miránk szórták puskából. Volt olyan szó is - én is ahhoz csatlakoztam -, hogyha valaki nem jó a csatatéren, küldjék el az ispotályba betegápolónak, de ne lőjenek meg egyet se azon ezer közül, akik helyeiket elhagyták. Sok ide-oda beszéd után Szabót fölmentették. Igen, de mihaszna? A tárgyalás után összerogyott, meghalt - szívszélütésben...

- No, tessék! - mondom a heveskedőknek. - Ezt is odahányhatják a többihez...

Másnap reggel – még mindig a III. hadtest mellett táboroztunk – az I. hadtesttől elhagyott Dipold-dandár két zászlóalja fölött Gőrgye és Damjanich szemlét tartottak.

Gőrgye rövid beszédben a tegnapi megpróbáltatásunkra emlékezve elismerte, hogy csúfságot nem vallottunk, mert a legnagyobb veszedelemben is mind a két zászlóalj együtt maradt. Aztán erősebben szólott: – Ha a legközelebbi csatákat emberül meg nem álljuk, a katonák számára legmegalázóbb büntetéssel fog sújtani bennünket.

Leverten fogadtuk az intő szót, amelyet – úgy éreztük – igazából nem érdemeltünk.

– No, de ne féljete! Nemsokára megtanultok győzni – a vitéz III. hadtest katonáitól... – Evvel csákójához emelte kezét, elvágtatott azon a kis sárga huszárlovon, amelyiken tegnap a csatában sürgőtforgott.

Nekem pedig eszembe jutott – mert láttam tegnap a 9. zászlóalj viharát – a vörös sipka. Eszembe jutott, hogy még akkor se lettünk volna hősök, ha Harsányban le nem vétetik velünk a vörös sipkát. Mert a hősök iskolamestere se Mészáros, se Klapka – hanem Damjanich volt.

A szemle után útnak indultunk. A III. hadtest már előbb elment. A Dipold-dandár délnek tartva, éjjelre egy erdő alatt táborba szállt.

Április 6-án erdős, ligetes tájékon mentünkben, délben egy magaslatra értünk. Hátunk mögött erdő; alattunk egy minden oldalról dombok környékezte falu: Péczel. A faluba bokrokkal szegélyezett, vízmoszt mélyűt vezet. A helységen túl beláthatatlan síkság. A síkságon egy kisebb hadsereg a falu felé látszik közeledni.

Csatarendbe bontakozunk, s a 26. zászlóalj egy százada csatárláncba fejlődve, a faluba vezető út oldalán fogott állást; egy szakasz huszár kémszemlére indult; az ágyúkat is lemozdonyozták. Figyelőállásban telt el vagy egy fél óra, mialatt a dandárvezér meg a tábori tisztek a síkságon mozgó csapatokat látcsövezték. Mi pusztá szemmel is úgy láttuk, hogy Péczel felé tartanak. A csatárlánc előre mozdult, és utána a zászlóaljak. A huszárok közben visszajönnek jelentéstételre. Erre előbbi állásunkba visszarendelnek bennünket, a fegyvereket gúlába rakjuk, s pihenőt vezényelnek.

Alig nyújtózkodunk el a gyepen, jobb oldalunkban, északról megdördülnek az ágyúk. Kisvártatva halljuk, hátunk mögött is – de már távolabbról –, mintha eggyé olvadna az ágyúk szakadatlan bömbölése. Már egy óránál is tovább tartott a rémületes ágyúzás, de mi meg sem mozdulunk.

Észak felé sűrű fekete füst jelzi az erdő és a falu égését. A szünni nem akaró ágyúzás az elkeseredett makacs vívódás bizonyságaként verődik felénk.

Hozzák a sebesülteket, akik között megismerem a 28. zászlóaljából Mészáros Károlyt, egykori nevelőmet. Mészáros, amikor hozzánk ért, megmutatta a sebtét: a talpa volt átlőve. Ezért azt mondtam neki:

– Úgy kell! Miért szaladtál?

(Itt van vége Karsa Ferenc feljegyzése 126. oldalának. De ez már az isaszegi csata történetének eleje...)

A valóság keresése és a tények

A családi szájhagyományon alapuló legenda ismertetése és a legendás tápióbicskei csata leírása után lássuk a valóság bizonyítékait. A valóság keresésére térjünk vissza arra a helyre, ahol a legenda meséje elkezdődött: a csiliznyáradi temetőbe.

A történelmet és a romantikát kedvelők figyelmébe!

Hol található a nyáradi temető?

A Duna képezi a Magyarország és Szlovákia közötti államhatárt. A magyar oldali Szigetközéből a felvidéki Csilizközbe a Vámoszabadi és Medve községek közötti Duna-hídon lehet átmenni. A híd után ne rohanjunk egyenesen tovább, mert messzire kerülünk a közeli célunktól. A Duna felett átvélő első, majd a Duna-ág feletti második hídról leérve, gépkocsinkkal a töltés tetőjén kezdődő jobb oldali rampán (lejárón) guruljunk le. Leérve a Nagymegyer és a Dunaszerdahely közötti országútra jutunk. Ott azonnal forduljunk balra (jobbra kezdődik Medve község), s haladjunk párhuzamosan a hol távolodó, hol meg az út mellett húzódó Duna-töltéssel. Jó 3 kilométer után beérünk Szap községbe, amelynek kacsaringós főútján szinte észrevétlenül – a két falu között 200 méternyi a távolság – Csiliznyáradra érkezünk. Azon áthajtva Dunaszerdahely, illetve a szomszéd község, Bős felé, a falutól 200 méterre, egy éles balkanyarban található a nyáradi temető. A sírkert előtt kellő térség terül el a gépjárműveink leállítására.

A temetőkapun belépve, a modern építésű, hűtőkamrás halottsház előtt forduljunk balra, majd 25 méter után jobbra, és meglátjuk a sírkövek közül kiemelkedő „mindenki keresztjét”. Jobbról elhalad-

va mellette, pár méter után ráakadunk Jókai Mór regényalakjának sírjára.

Hosszú ideig elhanyagoltan állt a sír, a síroszlop betűit pedig szinte már el sem lehetett olvasni...

Hogy miért alakult ki a kegyeletsértő gondatlanság? Több oka is volt. Például akadtak olyan primitív nyáradak, akik nem tudván mire vélni a Szini előnevet (több előneves nemes család nem is volt a környéken), gúnyolódtak miatta. De azért a Sebő család tagjai teljesen mégsem hanyagolták el a sírt. Aztán a politika olyan irányzatot vett, hogy még a magyarságát is csak meghunyászkodva vállalhatta a lakosság. A rokonság sem dicsekedett a múltjával. A történelmi dicsőségű hős emlékművének ápolása pedig még politikai bűnnek is számított...



Íme az akkori, elmosódott betűs síremlék.

(A szerző felvétele)

Ezek után nem árt megismerni a síroszlop – a híres győri Réthy kőfaragó munkája – eredeti feliratát:

Itt nyugszik
SZINI
SEBŐ ALAJOS
nyugalm. cs. kdr. kapitány
és 1848/49-i honvédalezredes
meghalt 1882. október hó 12.
élte 73. évében

Béke poratra

Hősi erény volt az
Amidőn a bicsket mezzőt
Pengéddel festék vérszínre
A szörnyű csapások
Neked a hon minden
S te a hazának hű fia voltál.
Itt az anyja kebelén
Emléked megőrtizzük örökre.

A síremlék felirata akkorra, mire először jöhettem „haza” Magyarországról, Győrből, annyira megkopott, hogy szinte olvashatatlanná lett. Aztán, de ez már az 1970-es évek elején történt: elmeséltem édesanyám húga férjének, Csicsay Lászlónak, hogy mi mindent tudtam meg Győrben Jókai regényhőséről, és kértem, legalább a betűket segítse olvashatóvá festeni. Beleegyezett. Ekkorra már téliesre fordult az idő, de mégis kimentünk, vittünk fekete zománccfestéket és ecsetet. Dolgozni kezdtünk, de olyan hideg volt, hogy befagyott a festék. Tulajdonképpen ezért hagytuk félben a betűk festését...

Kutatásaim eredményei

Még kisgyermek voltam, amikor elhangzott a „Böske néni féle legenda”. Azután 1943–44-ben Győrött voltam kisdíák. Jártam a múzeumban is, de a nevezetes karddal nem találkoztam. Igaz, akkor még semmit sem tudtam arról, hogy hol is lehet a becses kard. De, mint utólag kiderült, akkor még nem is volt a múzeumban.

1944 késő ősztől, somorjai diákoskodás után, ismét Csiliznyáradon, nagyanyámnál éltem. Sikertelenül átvészelnem a második világháborút, de az azt követő „Davaj malinki robot” keserveiből, valamint az ismét Csehszlovákiához csatlakozás után bekövetkezett szegénytelen jogfosztottságból alaposan kijutott nekem is. A deportálást még megúsztam, de az 1948 őszi végrehajtott államközi egyezmény keretében, több ezer felvidéki diákkal együtt, én is átkerültem Magyarországra.

(Ezt eddig nem nagyon publikálták: a hírhedt „Beneš-dekrétumnak” megfelelően kötött „lakosságcsere”, azaz „államközi egyezmény” alapján Magyarországra áttelepítendő „fehérlevelesek” magyar nemzetiségű gyermekeiről van szó. Gonosz ötlet volt: a háború alatt tanulmányaikat megszakító, több ezer továbbtanulni vágyó, de arra reménytelenül váró magyar fiatalról, a felvidéki magyarság jövőjéről értelmiségétől „szabadult meg” ezáltal Csehszlovákia.)

Illetve én csak a karácsonyi szünetre hazajövő, majd 1949. január 14-én tanulmányaik helyszínére visszatérő diákokkal jutottam át Magyarországra (még rajta voltam a többes „közös útlevelem”). Én Győrt választottam, de késésem miatt félévkor már sehol sem kapcsolódhattam bele az államilag támogatott továbbtanulásba...

A kard és az öv a győri múzeumban

Győrben letelepedve, az életvitelem megteremtése miatt, akkor még nem volt módom a legendás huszár életadatai és relikviái után érdeklődni. Csak jóval később találkoztam Szini Sebő Alajos híres kardjával és övével, mégpedig a győri Xantus János Múzeum egyik tárlójában.

Az előzmények jó részének ismeretében kíváncsi lettem, hogy kitől, hogyan és milyen állapotban kerültek ezek a relikviák a győri múzeumba. Szerencsém volt. Sikertelenül a Xantus János Múzeum hadtörténeti leltárkönyvét átnéztem. Abból idézem a következőket:

„Leltári szám: 60.307.1 Szablya, 1 db. Anyag és megmunkálás: vas, huszártisztí. Széles vágatú, kissé hajlított pengével, sima karkakkal ellátott, sima keskenypántos hüvellyel, hat kör alakú és hét keskeny négyszögű nyílással áttört, középen kiszélesedő kézvédő kosárral. Markolata fekete bőrral borított. Méretek. H: 1010 mm. Pengeszélesség: 31 mm. Készítés időpontja: XIX. század közepe. Gyűjtőhely: Győr. Megszerzés módja: vétel. Eladó: Stringovits

Sándorné, 1948. december 20. A tárgy állapota: jótartású, a markolatborító bőr hiányos, szíja és kardbojtja hiányzik. Öve. H: 60.427.1 leltári szám alatt. Adatgyűjtő: dr. Szőke Béla múzeumigazgató. Megjegyzés: az eladó családjában mint Haeffner Ernő hagyatéka őrződött meg. Sebők Árpád 1848-as honvéd-tábornoké volt, aki a tápióbicskei csatában ezzel vágta le Riedesel osztrák tábornokot. Sebők jó barátjának, Haeffner Ernőnek ajándékozta azért a szolgáltatásért, amelyet a '48-as árváknak és özvegyeknek tett. Szőke Miklós múzeumi leltára: 365/1948."

Az idézett múzeumi leltárkönyv nagyon sok téves, vagy nem valószínűsíthető tényezőt tartalmaz. Például: a Sebők Árpád 1848-as honvéd tábornok és Riedesel osztrák tábornok nevek és rangok valótlank. Ezek feltehetően az áruba bocsátó Stringovitsnéétől származtak, és az idézett megjegyzés szövege is bizonyára az eladáskor elhangzott bemondás alapján készült.

Ugyanis: nem létezett Sebők Árpád honvéd tábornok, és az osztrák Riedesel sem volt tábornok az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc idején. Viszont bizonyítottan létezett Szini Sebő Alajos honvédhuszár alezredes, és valós személy volt báró Hermann Riedesel zu Eisenbach lovas őrnagy. De nem bizonyítható, hogy a múzeumba került kard lett volna a lovas párbaj halált osztó fegyvere.

Ezek alapján tehát tévesen szerepelt a Xantus János Múzeum egy korábbi tárlójában Szini Sebő Alajos kardja és öve melletti cédulán még az is, hogy Csilizradványon született. (Észrevételezésem után a cédula eltűnt...)

A megjegyzésben szereplő: „...az eladó családjában mint Haeffner Ernő hagyatéka őrződött meg... Sebők Árpád... honvéd tábornok a tápióbicskei csatában ezzel vágta le... osztrák tábornokot... Sebők jó barátjának, Haeffner Ernőnek ajándékozta...” (mármint a kardot és a díszövet) – vagy hazugságok, vagy primitív hozzá nem értésből eredő tévedések. Az lehet, hogy az eladó Haeffner-családtag Stringovitsnének érdeke volt a kódosító nagyzolás. De egy tudós múzeumigazgató hogyan „vehette be” ezeket a maszlagokat anélkül, hogy utánanézzon a történelemből akkor már jól ismert tényeknek?...

Vegyük először a kardot: aligha ezzel a díszöves karddal vívta Szini Sebő Alajos Tápióbicskénél azt a regénybe illesztett párbajt a csatatéren; tehát az „osztrák tábornok levágása” sem történhetett ezzel a fegyverrel. Ha ez a kard lett volna a honvédhuszár alezredes oldalfegyvere, úgy aligha maradhatott volna birtokában a világosi

fegyverletétel után. Sőt, a nevezetes párbajesztközt biztosan elkobozták volna a törzstisztól az elítéltetését követően. (Hacsak előbb ha-za nem küldte.)

Ám az igaz lehet, hogy a kardot és az övet mint Haeffner hagyatékát őrizték meg. Csak az a kérdés, hogyan került Haeffnerhez? Annyi bizonyos, hogy Haeffner Ernő a '48-as Függetlenségi Párt egyik helyettes vezetőségi tagja volt, és elvégre beosztása révén hozzá kerülhetett; de annak nyoma sincs, hogy Sebő jó barátja lett volna Haeffnernek és ezért, valamint érdemeiért adományozta volna a '48-as párt egyik tisztségviselőjének azokat a relikviákat, amiket az „érdemdús adományozott” egyik családtagja később pénzért eladott.

De az a gondolat is felmerült már, hogy a Kossuth Lajos kormányzótól kapott diszkard és díszöv valahol még „lappang”. A múzeumi darabok nem éppen díszművek...

Vagy tényleg a csatában, illetve a párbajban is „használt” huszárkard lenne az, amelyik a múzeumba került? Az viszont tény, hogy a tápióbicskei lovas párbaj után Kossuth kormányzó katonai érdemjellel tüntette ki Szini Sebő Alajos alezredest; és ilyenkor elképzelhető diszkard és hozzá díszöv ajándékozása is.

A „legendának” a kard egykori elajándékozásáról szóló része látszik leginkább elfogadhatónak. Vagyis, hogy az elnyomó Bach-korszak alatt gyűjtőúton járó egykori tiszt-társak azzal a kikötéssel kapták meg a kardot és az övet, hogy azt vételre ajánlják fel egy olyan tehetős hazafinak, aki névleges ellenértéket ad értük, majd azt a pénzt fordítsák a hadiözvegyek és hadiárvaik felsegélyezésére.

Az már nehezebben hihető, hogy Szini Sebő eleve Haeffnernek ajándékozta. Ámbár Haeffner Ernő – mint a kiegyezés után létrejött Győri Honvédegylet vezetőségi tagja – esetleg tényleg ajándékozás útján juthatott hozzá a kardhoz és az övhöz. Leginkább megválaszolatlan, és most már aligha válaszolható meg hitelesen, hogy miként kerültek a relikviák Stringovitsnéhoz? Feltehető: a honvéd hagyományörző egyesület vezetőjének leszármazottját 1948-ban a inség vitte rá, hogy a nemzeti értékeket képező relikviákat pénzért eladja...

Dokumentumok

Szini Sebő Alajos párbajtörténeténél nem hagyható figyelmen kívül Nemeskürty István történésznek a *Kik érted haltak, szent Világ-szabadság! A negyvennyolcas honvéd hadsereg katonaforradalmá-*

rai című műve. A könyv 170. oldalán kezdődő sorok szintén szolgáltatnak kiegészítő, vagy éppen új adatokat. Idézet a könyvből:

„És miéle furcsa virtus vitte rá Sebő Alajost, az I. honvédezred főhadnagyát, majd alezredesét, hogy rég feledett középkori szokások szerint Tápióbicskénél lovas párbajt vívjon az óriás termetű báró Hermann Riedesel zu Eisenbach őrnaggal a 4. vértesezredből, s a viadalt sport-eseménynek kijáró érdeklődéssel figyelő császári és honvédseregek jelenlétében levágja őt, mint annak idején Dózsa György a török basát? Csoda-e, ha ezt a fura viadalt egy Jókai dolgozta fel Palwitz Ottó meg Baradlay Richárd történetében? Bámul az ember, ha ráadásul még arról is értesül, hogy ezt a korszerűnek már akkor sem nevezhető tragikomikus bajvívást, amiben azonban valahogy mégis ott rejtőzik Dávid és Góliát harcának mámorító íze, a debreceni országgyűlés 1849. április 7-én izgatottan tárgyalta...”

A tények megismeréséhez segítségül szolgál a Zrínyi Katonai Kiadó 1983-ban megjelent kiadványa. Bona Gábor *Tábornokok és törzstisztek a szabadságharcban. 1848-49* című kötete a következő adatokat kínálja:

1848 decemberének közepén, a téli hadjárat kezdetén, a Fel-dunai Hadsereget 1 tábornok, 7 ezredes, 6 alezredes és 46 őrnagy vezényelte; e hadsereghez 24 ezer katona és 97 löveg tartozott, s e hadsereg 13. huszárezredében szolgált ekkor már őrnagyként Szini Sebő Alajos.

1849 márciusának végén, a tavaszi hadjárat kezdetén is a Fel-dunai Hadseregben, mégpedig annak I. hadtestében szolgált Szini Sebő Alajos, aki ebben az időben is még a 13. huszárezred őrnagya volt. Mikor léptették rangban eggyel feljebb? Egyes források szerint április elején már alezredes volt. Az viszont tény, hogy 1849 júliusának közepén a Fel-dunai Hadsereg I. hadteste – parancsnoka Nagy Sándor József tábornok volt – 1. huszárezredében már alezredesi rangban szolgált Sebő.

Bona Gábor könyve *Életrajzi adatok* című fejezetének 292. oldalán, az ábécérend szerinti névsor 658. helyén a következő adatok olvashatók:

„658. SEBŐ ALAJOS honvéd alezredes. 1811. Nyárad (Győr m.) – 1882. uo. Vagyontalan, nemesi származású, magyar. 1829-től köztisztviselő, 1844-től főhadnagy az 1. huszárezredben. 1848 április végétől az Országos Nemzetőri Haditanács, majd a HM beosztott tisztje, VI. 19-től cs. k. alszázados. X. 20 (16)-tól őrnagy, osztályparancsnok a 13. huszárezrednél. 1849. IV. 4-én megsebesül Tápióbicskénél, egy hónapig szolgálat-képtelen. IV. 30-án 3. osztályú katonai érdemjel-

lel tüntetik ki. V. 25 (III. 29)-től alezredes, a világosi fegyverletételig az 1. huszárezred ideiglenes parancsnoka.

Aradon 16 évi várfogságra ítélik. 1853 végén kegyelmet kap. 1867/68-ban uradalmi gazdatiszt Bősön, a győri honvédegylet tagja."

Sebő-kultusz a sajtóban

Adatok Szini Utak Alapján 1988/89-es évről a lezárásig

clearly

Forrás: Budapesti Helyi Községi Tanács, János Gábor Jászai, Ludovik János

Szabolcs 1811-ben egyaránd, elhagyott ügyvezető, 1882-ben. Műve közlekedés, névelő.
 Iskolákban először csak 1829-ben keltetésű lett a kőnyomtatás és királyi 1. számú
 vezetésű. Ezen az időben Pestben 12 magyar nyelvű köznevelési intézmény létezett és
 a- elvett feladat kijelölése 5. és 7. számú királyi kérésével az állam nyelvi
 stabilitás a magyar fordítások aláírása.

1830-ban tiszás, 1834-ben szakaszvezető, 1836-ban őrnagy, 1838-ban hadnagy,
1844-ben [hadnagy, azaz] a rendfenntartó őrnagy a forradalom.

1948 Április végén szocializálták be vonulási az Országos Nemzetpoli Hatalmaktól, és a hatáskörök szűkítésre a Nemzetbiztonsági Bizottságnak. 1948 májusában, a kormányzó-
bizottságtól helyezett. 1948 június 15-én szakszervezetiek lettek ki, az egy csomó-
kari és fizikailag vonatkozóan, az idővel későbbi társak helyettesítésére utasítá-
sokkal. 1948 októberében a kormányzó társi bizottság, október 20-án Országos Bizottság
első és az alábbi 13. társak határozatával országos bizottságtól ki, az október
jelenet, az országos társak általános ügyek között, az első társak határozat
bizottságtól, az első társak általános ügyek között, az első társak határozat

1943 március 29-én átvezetették légiutasiként az állomás az Árkádvezetőnél szolgálatra. A repülő-térlel a hadvezetékben. Újra került az a telephelyre, amelyet 1945 április 4-én a németek párbajra kényszerítettek elhagyással. A párbajban Sándor Ábrahám is súlyosan megsérült.

Agit: 19 10-4n 212(inter): 18 a karmas, dharma, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 408, 409, 410, 411, 412, 413, 414, 415, 416, 417, 418, 419, 420, 421, 422, 423, 424, 425, 426, 427, 428, 429, 430, 431, 432, 433, 434, 435, 436, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447, 448, 449, 450, 451, 452, 453, 454, 455, 456, 457, 458, 459, 460, 461, 462, 463, 464, 465, 466, 467, 468, 469, 470, 471, 472, 473, 474, 475, 476, 477, 478, 479, 480, 481, 482, 483, 484, 485, 486, 487, 488, 489, 490, 491, 492, 493, 494, 495, 496, 497, 498, 499, 500, 501, 502, 503, 504, 505, 506, 507, 508, 509, 510, 511, 512, 513, 514, 515, 516, 517, 518, 519, 520, 521, 522, 523, 524, 525, 526, 527, 528, 529, 530, 531, 532, 533, 534, 535, 536, 537, 538, 539, 540, 541, 542, 543, 544, 545, 546, 547, 548, 549, 550, 551, 552, 553, 554, 555, 556, 557, 558, 559, 560, 561, 562, 563, 564, 565, 566, 567, 568, 569, 570, 571, 572, 573, 574, 575, 576, 577, 578, 579, 580, 581, 582, 583, 584, 585, 586, 587, 588, 589, 590, 591, 592, 593, 594, 595, 596, 597, 598, 599, 600, 601, 602, 603, 604, 605, 606, 607, 608, 609, 610, 611, 612, 613, 614, 615, 616, 617, 618, 619, 620, 621, 622, 623, 624, 625, 626, 627, 628, 629, 630, 631, 632, 633, 634, 635, 636, 637, 638, 639, 640, 641, 642, 643, 644, 645, 646, 647, 648, 649, 650, 651, 652, 653, 654, 655, 656, 657, 658, 659, 660, 661, 662, 663, 664, 665, 666, 667, 668, 669, 670, 671, 672, 673, 674, 675, 676, 677, 678, 679, 680, 681, 682, 683, 684, 685, 686, 687, 688, 689, 690, 691, 692, 693, 694, 695, 696, 697, 698, 699, 700, 701, 702, 703, 704, 705, 706, 707, 708, 709, 710, 711, 712, 713, 714, 715, 716, 717, 718, 719, 720, 721, 722, 723, 724, 725, 726, 727, 728, 729, 730, 731, 732, 733, 734, 735, 736, 737, 738, 739, 740, 741, 742, 743, 744, 745, 746, 747, 748, 749, 750, 751, 752, 753, 754, 755, 756, 757, 758, 759, 760, 761, 762, 763, 764, 765, 766, 767, 768, 769, 770, 771, 772, 773, 774, 775, 776, 777, 778, 779, 780, 781, 782, 783, 784, 785, 786, 787, 788, 789, 790, 791, 792, 793, 794, 795, 796, 797, 798, 799, 800, 801, 802, 803, 804, 805, 806, 807, 808, 809, 810, 811, 812, 813, 814, 815, 816, 817, 818, 819, 820, 821, 822, 823, 824, 825, 826, 827, 828, 829, 830, 831, 832, 833, 834, 835, 836, 837, 838, 839, 840, 841, 842, 843, 844, 845, 846, 847, 848, 849, 850, 851, 852, 853, 854, 855, 856, 857, 858, 859, 860, 861, 862, 863, 864, 865, 866, 867, 868, 869, 870, 871, 872, 873, 874, 875, 876, 877, 878, 879, 880, 881, 882, 883, 884, 885, 886, 887, 888, 889, 890, 891, 892, 893, 894, 895, 896, 897, 898, 899, 900, 901, 902, 903, 904, 905, 906, 907, 908, 909, 910, 911, 912, 913, 914, 915, 916, 917, 918, 919, 920, 921, 922, 923, 924, 925, 926, 927, 928, 929,

1947. június közepétől a szakmai képzés végéig az I. hárszerkezeti megismerés parancsára, továbbá az az I. hárszerkezeti állományokban, amelynek előter más Magyarországi Jónak a parancsokra, közt van a Komáromi kőbányák, a vízellátási állomás, a vízvezeték hálójának 2-4. és a debreceni csatlakozás, világoskői leszálló és a szőlővet.

Ez is felelősen bírálta a katonaságot, majd 1849 decemberében az ítéletet 16 évi várfogságra változtatták.

1953-ban, amikor a tévélérővel szembesül a munkásság változatosságából.

1867-68-tól a gyári 45-ös lammcsaplet tőjze, melyet gazdaságiak is holdtak, azaz a főtől való elválásig azonos volt.



Patika-Dura alatrados
katonai és légügyi attasé
A Magyar Hírlapnak Magyarországi Helyettese

Paralelo - Para alzarredor

NAME OF PERSON ATTENDING

A Magyar Néprajztudományi Társaság

4500

Positive

Legnagyobb terjedelemben – e helytörténeten kívül – a Szapudi András szerkesztette *Hazánk* című irodalmi, kulturális folyóirat I. évfolyam 3. számában, 1993 májusában jelentek meg kutatási eredmények *Egy Jókai-hős nyomában. Párbaj a csatatéren. A legenda meséje és a valóság keresése* címmel, több fotóval ellátva.

Íde számít a Győr-Moson-Sopron megyei pedagógusok *Hogyan tovább?* című tanlapjában, 1998 márciusában megjelent *Egy Jókai-hős nyomában* című tanulmány is.

De nemcsak Magyarországon, Szlovákiában is tudják – például a Danaszerdahelyen megjelenő *Csallóköz - Žitný ostrov* című, kétnyelvű hetilapból –, hogy Jókai Mór regényhőse, Baradlay Richárd a Csallóköz és azon belül Csilizköz szülötte, Nyáradon (Csiliznyáradon) született és ott van a sírja is. Ezen írások nyomán kezdtek felkeresni a nyáradi temetőt és benne Szini Sebő Alajos sírját a Felvidéken élő magyarok, illetve Magyarországról a turisták és a diákok.

Sőt, amint az a mellékelt kétoldalas levélmásolatból is látható, felfigyeltek a nyáradi emlékhelyre Magyarország Pozsonyba akkreditált Nagykövetségén is.

A Magyarország pozsonyi nagykövetségéhez beosztott katonai és légügyi attasé a levelét Csiliznyáradra küldte és Vida István polgármesternek címezte.

Kedves Olvasó! Ha Csiliznyáradon vezet át az útja, szánjon rá néhány percre, álljon meg a temetőnél és keresse fel Szini Sebő Alajos sírját.

Ha pedig Győrben jár, áldozzon rá egy kis időt, keresse fel a Széchenyi térről nyíló Xantus János Múzeumot, és tekintse meg az 1848–49-es szabadságharc vitrinjét, benne – az osztrák vértések fegyverei mellé helyezve – a Jókai-hős ereklyéit.

Csiliznyárad és Tápióbecske testvérközségek

A nyáradi temetőben, Szini Sebő Alajos sírjánál a március 15-i csendes megemlékezések előbb elkezdődtek. Aztán a szlovákiai magyar pártok és magyar szervezetek képviselőinek jelenlétében március idusán koszorúzással, emlékbeszédrel ünnepséget rendeznek a szabadságharc hőseinek nyughelyénél.

A község 1994 őszén felújította a síroszlopot, felső részét 1997-ben újra faragták, és ekkor felújították az első világháborúban elesettek emlékét is.

1997-ben (a szerző levele alapján) Csiliznyárad község elöljárósá-

Csiliznyárad község és Tápióbicske község önkormányzatainak közös nyilatkozata

Csiliznyárad Község Önkormányzata Vida István polgármester
képviseletében

és

Tápióbicske Község Önkormányzata Lang Ferenc polgármester
képviseletében

a mai nappal, 1997. július 12-vel

baráti tárgyalásúzi kapcsolatot vesz fel

az önkormányzati, az egészségügyi, a sport-, és a társadalmi tevékenység
egyéb területein.

Csiliznyárad Község Önkormányzata Szívesen nyilatkozik, hogy a
nyomozásban a község adatait kutatva találtunk egy helyiséget, ahol nagy
tisztelettel szolgálunk emlékeztetve, Szini Sebő Alakulatának, az
1948 - 1949-es térszáműzés és szabadságharc díjazásával, az
első világháború csatájának emlékeit, legendáját.

A község adatai közöttünk arra, hogy a két község között
terüljön egyeztetés, megbeszélés megismerjük egymás adatait, jelenét, és
megszólalunk a jövő eszébe tételeiben.

Lang Ferenc
Lang Ferenc

Tápióbicske polgármestere

Vida István
Vida István

Nyárad polgármestere

ga (Vida István polgármester, Végh Gyula alpolgármester és Végh
Ferenc utaztak Bicskére) felvette a kapcsolatot Tápióbicske község
képviselő-testületével. A szívélyes fogadtatás után megnézték az április 4-i csata helyszínét, végül megállapodtak abban, hogy később
a hivatalos kapcsolatfelvételt megerősítik.

1997 nyarán - a tápióbicskei küldöttség jelenlétében - ünnepsé-
get tartottak: a nyáradi temetőben megkoszorúzták Szini Sebő Ala-
jos sírját, valamint a két világháború hősi halottainak emlékművét.
Ezután kezdődött az igazi ünnep. A temetőből a katolikus templom-
ba vonult a tömeg, ahol ökumenikus istentiszteleten Benkocs Gá-
bor balonyi plébános és Borsiczky Judit szapi református lelkész

megáldották Csiliznyárad új címerét (a címer eredetijét a szerző meglelte a Magyar Országos Levéltárban) és új címeres zászlaját. Ezután a nép a községháza elé vonult, felvonták Nyárad község zászlaját. A községi kultúrház nagytermének közönsége előtt ünnepi képviselő-testületi ülést rögtönöztek egyetlen napirendi ponttal: Csiliznyárad község testvérközségévé fogadta Tápióbicske községet.

Ezután bemutatták Végh Ferenc *Csiliznyárad. Egy falu helytörténete a kialakulásától, a küzdelmes fejlődésén át, a huszadik század végéig* című új helytörténeti könyvét.

Méltó folytatás

1998. március 15-én küldöttség érkezett Tápióbicskéről Csiliznyáradra, a koszorúzási ünnepségre. A tisztelő látogatást a nyáradiak április 4-én viszonyozták Bicskén. A bicskeiek nívós rendezvénysorozattal kívánták még ünnepélyesebbé tenni a csata 150. évfordulóját. Az előjáróság bejelentette: az 1999. április 4-i ünnepség keretében a községháza előtti térséget *Szini Sebő Alajos tér* névre keresztelik.

Csiliznyárad község előjárósága megtiszteltetésnek vette e gondolatot, és elhatározta: „A községünk szülőttéről elnevezendő téren a helyhez méltó kopjafát állíttatunk, s talapzatára olyan márványtáblát helyeztetünk, amelyre Szini Sebő Alajos síremlékének feliratát vésetjük.”

Azóta a testvérközségek küldöttségeinek látogatásai – nemcsak március 15-ére és április 4-ére korlátozva – ismétlődnek. Például 1998 nyarán, Tápióbicske falunapján Csiliznyáradot a község vezetői mellett a labdarúgócsapat képviselte. Tehát ezután a sport is összekötő kapocs lett.

Tápióbicske önkormányzata már 1998-ban elkezdte az előkészületeket az 1999. április 4-i eseményekre.

Az 1999. évi rendezvények sora március 15-én, Csiliznyáradon kezdődött. Szini Sebő Alajos sírjánál a testvérközségek polgármesterei után Csáky Pál, a szlovák kormány miniszterelnök-helyettese mondott méltató emlékbeszédet.

Tápióbicskén nemzetközivé bővültek a kapcsolatok és az ünnepek. A hadi eseményeket idéző huszárfelvonulások, csatajelenetek és egyéb, korhű jelmezes bemutakozások után két esemény emelte valóban nemzetközivé a napot: a felidézett egykori háború, a könyörtelen harc árnyéka eltűnt a két ellenség utódai békejobbjának

elfogadásával, az elesett „ellenség” emlékhelyének megkoszorúzásával, illetve a győztes hős emlékművének felavatásával.

Tápióbicskén kezét szorított az 1849-es Jókai-hős, Baradlay Richárd, azaz Szini Sebő Alajos utóda, a Nyáradon élő Szini Sebő Fe-



1849.

április negyedikén Damjanich tábornok diákszázadai Jászberényből indulva, jó huszonöt kilométeres gyalogmenet után érték el a Tápió folyó hídját. Akkor már úgy rúnt, hogy a csata elveszett. Ámde a vörössipkások menetből támadták meg a hídra ostromló ellenséget. Más századok fiai, fejük fölé emelve puskájukat, a megáradt folyóba gázoltak, átfáztak a túloldatra, neki az ellenségnek, amelynek katonái az öldöklő kézítusát nem állva, hamarosan megfutottak.

TÁPIÓBICSKÉN GYŐZÖTT A MAGYAR!

Jövőre 150. évfordulója lesz e csodálatos diadalnak.

A legifjabb nemzedéknek, 1998. április negyedikén a tápióbicskei csatatérről küldjük toborzónkat: egy év múlva történelmi játékkal ünnepeljük meg a magyar honvédek győzelmét! Sátorakat állítunk, táborfűzöket gyújtunk, két-három napot a csatatéren töltünk. Megidézzük majd azoknak a gyermek és ifjú hősöknek emlékeit, akik itt küzdöttek. Aki el akar jönni, jelentkezze a Damjanich zászlóaljba, amelyet ezennel megalakítunk. Aki levélben válaszol toborzónkra, időről-időre értesül a felkészülés érdekes feladatairól. Kap majd egy zászlóalj igazolványt, amelybe bejegyezi teljesítményeit.

A parancsnokság a Magyarország Felfedezői Szövetség központjában működik. Ide várjuk jelentkező leveleiteket, október végéig.

Találkozunk egy év múlva a Damjanich zászlóalj táborában!
Számíthatok rokonszenvünkre, segítségünkre!

*A bicskei csata 150. évfordulóját köszöntve,
ilyen kiadványt jelentettek meg az utódok*

megáldották Csiliznyárad új címerét (a címer eredetijét a szerző meglelte a Magyar Országos Levéltárban) és új címeres zászlaját. Ezután a nép a községháza elé vonult, felvonták Nyárad község zászlaját. A községi kultúrház nagytermének közönsége előtt ünnepi képviselő-testületi ülést rögtönöztek egyetlen napirendi ponttal: Csiliznyárad község testvérközségévé fogadta Tápióbicske községet.

Ezután bemutatták Végh Ferenc *Csiliznyárad. Egy falu helytörténete a kialakulásától, a kezdetes fejlődésén át, a huszadik század végéig* című új helytörténeti könyvét.

Méltó folytatás

1998. március 15-én küldöttség érkezett Tápióbicskéről Csiliznyáradra, a koszorúzási ünnepségre. A tisztelgő látogatást a nyáradiak április 4-én viszonzták Bicskén. A bicskeiek nívós rendezvénysorozattal kívánták még ünnepélyesebbé tenni a csata 150. évfordulóját. Az előljárásság bejelentette: az 1999. április 4-i ünnepség keretében a községháza előtti térséget *Szini Sebő Alajos tér* névre keresztelik.

Csiliznyárad község előljárássága megtiszteltetésnek vette e gondolatot, és elhatározta: „A községünk szülőttéről elnevezendő téren a helyhez méltó kopjafát állíttatunk, s talapzatára olyan márványtáblát helyeztetünk, amelyre Szini Sebő Alajos síremlékének felirátát vésetjük.”

Azóta a testvérközségek küldöttségeinek látogatásai – nemcsak március 15-ére és április 4-ére korlátozva – ismétlődnek. Például 1998 nyarán, Tápióbicske falunapján Csiliznyáradot a község vezetői mellett a labdarúgócsapat képviselte. Tehát ezután a sport is összekötő kapocs lett.

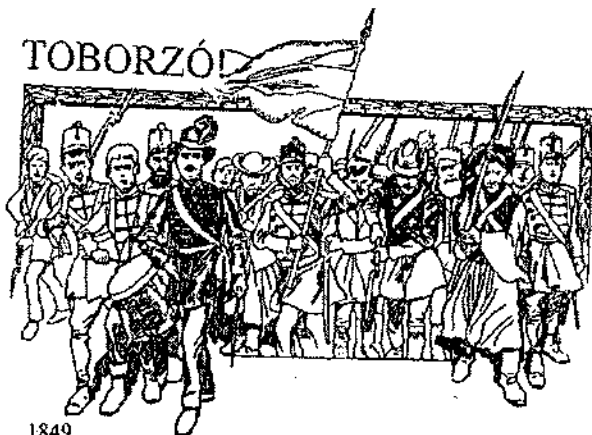
Tápióbicske önkormányzata már 1998-ban elkezdte az előkészületeket az 1999. április 4-i eseményekre.

Az 1999. évi rendezvények sora március 15-én, Csiliznyáradon kezdődött. Szini Sebő Alajos sírjánál a testvérközségek polgármesterei után Csáky Pál, a szlovák kormány miniszterelnök-helyettese mondott méltató emlékbeszédet.

Tápióbicskén nemzetközivé bővültek a kapcsolatok és az ünnepek. A hadi eseményeket idéző huszárfelvonulások, csatajelenetek és egyéb, korhű jelmezes bemutatkozások után két esemény emelte valóban nemzetközivé a napot: a felidézett egykori háború, a könyörtelen harc árnyéka eltűnt a két ellenség utódai békejobbjának

elfogadásával, az elesett „ellenség” emlékhelyének megkoszorúzásával, illetve a győztes hős emlékművének felavatásával.

Tápióbicskén kezdet szorított az 1849-es Jókai-hős, Baradlay Richárd, azaz Szini Sebő Alajos utóda, a Nyáradon élő Szini Sebő Fe-



1849.

április negyedikén Damjanich tábornok diákszászadai Jászberényből indulva, jó huszonöt kilométeres gyalogmenet után érték el a Tápió folyó hídját. Akkor már úgy tűnt, hogy a csata elveszett. Ámde a vörössipkások menetből támadták meg a hídra ostromló ellenséget. Más századok fiai, fejük fölé emelve puskájukat, a megáradt folyóba gázoltak, áttámadtak a túlsó oldalra, neki az ellenségnek, amelynek katonái az öldöklő kézitusát nem állva, hamarosan megfutottak.

TÁPIÓBICSKÉN GYŐZÖTT A MAGYAR!

Jövőre 150. évfordulója lesz a csodálatos diadalnak.

A legifjabb nemzedéknek, 1998. április negyedikén a tápióbicskei csatatérről küldjük toborzóinkat: egy év múlva történelmi játékkal ünnepeljük meg a magyar hővédek győzelmét! Sátorokat állítunk, táborüzemeket gyújtunk, két-három napot a csatatéren töltünk. Megidéz-zük majd azoknak a gyermek és ifjú hősöknek emlékét, akik itt küzdöttek. Aki el akar jönni, jelentkezze a Damjanich zászlóaljba, amelyet ezennel megalakítunk. Aki levélben válaszol toborzóinkra, idősebb-időre értesül a felkészülés érdekes feladatairól. Kap majd egy zászlóalj igazolványt, amelybe bejegyezi teljesítményeit.

A parancsnokság a Magyarország Felfedezői Szövetség központjában működik. Ide várjuk jelentkező leveleiteket, október végéig.

Találkozunk egy év múlva a Damjanich zászlóalj táborában!
Számíthatok rokonszenvünkre, segítségünkre!

*A bicskei csata 150. évfordulóját köszöntve,
ilyen kiadványt jelentettek meg az utódok*

renc és Nyárad polgármestere, Vida István; illetve Pallwitz Ottó, az az báró Hermann Riedesel zu Eisenbach szülővárosának képviselője, a mai Németországban levő Lauterbach városka polgármestere - a történelmi megbékélés jegyében.

A másik esemény: Tápióbicske község főterén felavatták a Csiliznyáradról vitt kopjafát, valamint azt a márvány emléktáblát, amelynek szövege megegyezik a Nyáradon született és a nyáradi temetőben nyugvó Jókai-hős síremlékére vésett szöveggel.

2000-ben Csiliznyárad és Tápióbicske küldöttsége Lauterbachba utazott: a családi kastélyban szívélyesen fogadták őket a Riedesel zu Eisenbach bárói család tagjai.

Miért hiányos a Szini Sebő családfa?

Budapestről, a Hadtörténeti Múzeumból kerestek telefonon és érdeklődtek: miért nincs feltüntetve a Szini Sebő családfán Alajos elődeinek és utódainak névsora? A válaszem: nem tudtam megszerezni az anyakönyveket!...

Normális államban az anyakönyvek könnyen elérhetők. Nem úgy Szlovákiában, ahol egy 1949-es kormányrendelet előírta: az egyházak születési, házassági és elhalálozási anyakönyveit az állam által kijelölt regionális központokba gyűjtsék össze. Ez úgy történt, hogy az 1895 előtti lapokat az anyakönyvből késsel-ollóval kivágták. Az elvitt lapok azóta is hiányoznak a parókiák anyakönyveiből, vagyis a „csak” magyar nyelvű kutatók számára nem hozzáférhetők.

„Hiánypótlásként” 1991-ben, Pozsonyban kiadták szlovák nyelven a Jana Sarmanová szerkesztette *Cirkevné matriky na Slovensku zo 16-19. storočia* című könyvet (Egyházi anyakönyvek Szlovákiában a 16-19. században). Ez az 1949-ben államilag adott szlovák helységeket ábécérendbe szedve tartalmazza a születési, a házassági és a halotti anyakönyvek adatait 1745-től 1895-ig. A könyv használatához tudni kell szlovákul, sőt tudni kell még azt is, hogy a helységek szlovák elnevezései milyen magyar helységneveket takarnak, mert a magyar falvak régi neveire még csak utalások sincsenek.

A pozsonyi Állami Körzeti Levéltárban mikrofilmen is megvannak a kivágott anyakönyvi lapok. Csak éppen az igazi helyükről, a parókiák polcairól hiányoznak még 2002-ben is...

Felhasznált irodalom

- Bona Gábor:** *Tábornokok és törzstisztek a szabadságharcban. 1848–1849*
- Borovszky Samu:** *Magyarország vármegyei és városai. Győr vármegye*
- Borovszky Samu:** *Magyarország vármegyei és városai. Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye*
- Gracza György:** *Az 1848–49-iki magyar szabadságharc története*
- Gyalay Mihály:** *Magyar igazságtörténeti helységlexikon*
- Karsa Ferencz:** *Kézirat (Láng Ferenc, Tüpióbitske polgármestere bocsátotta a szerző rendelkezésére)*
- Kiss Lajos:** *Földrajzi nevek etimológiai szótára*
- Nemeskürty István:** *Kik érted haltak, Szent Világszabadság. A negyvennyolcas honvéd hadsereg katonaforradalmái*

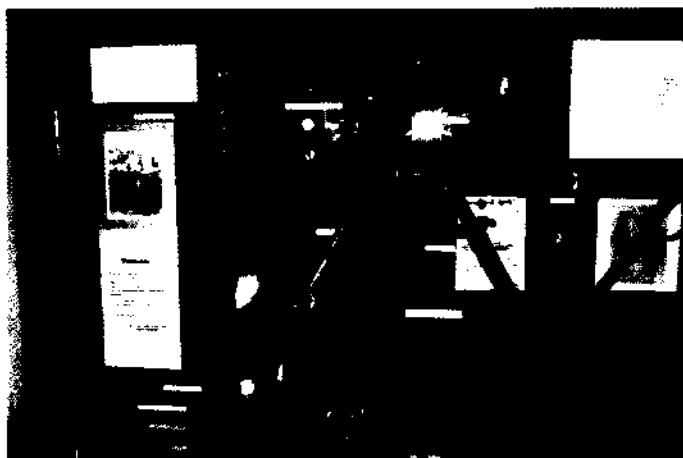
Képmelléklet



Than Mór: A tápióbicskei csata



Honvédtábornok
(Todesco Anna rajza)



A szabadságharc fegyverei a győri Xantus János Múzeumban. Jobbra Szini Sebő „meztelen” kardja és öve, balra a Riedesel-lovasság felszerelése. Középen a „közös” puska.

(A szerző felvétele)



*Honvédhuszár tizedes
(Todesco Anna rajza)*



Vörös sipkás honvéd
(Todesco Anna rajza)



Honvéd zászló

Honvéd tüzér
(Todesco Anna rajza)



*Szini Sebő Alajos síroszlopa a csiliznyáradi temető-
ben az 1970-es években*

(A szerző felvétele)



A felújított síroszlop 1987-ben

(A szerző felvétele)



A Tápió patak már csak csatorna - 1996
(A szerző felvétele)



A Tápió patak modern hídja - 1996
(A szerző felvétele)



Tápióbicskén, a község területén is áll egy szépen gondozott emlékoszlop, amelyet a falu egyik polgára emeltetett az 1848-as szabadságharc, vagyis az 1849. április 4-én lezajlott tápióbicskei csatában, pontosabban Tápióbicske község területén elesett honvédek emlékére.

Az 1996. évi látogatás alkalmával készült fényképen balról jobbra: Vida István polgármester és Végh Gyula alpolgármester Csiliznyádról; valamint Láng Ferenc, Tápióbicske polgármestere.

(A szerző felvétele)



A Nagykáta felőli út mentén, közvetlenül a híd után. A kis erdőtől már csak ez maradt. Itt áll az emlékmű.

(A szerző felvétele)



A tápióbicskei emlékműnél (a helyi és nyáradai vezetők)

(A szerző felvétele)

Tartalom

Előszó	5
A legenda	6
A családfáról	13
Nyárad története	16
Az 1849-es hadjárat kezdetéről	17
A magyarok hadi helyzete	22
A „hátországról”	25
Tápióbicske	26
A tápióbicskei csata előzményei	28
A tápióbicskei csata leírása	31
A párbaj előzményei	33
A párbaj	34
A tápióbicskei csata – a résztvevő leírásában	38
„A körülmények és velem 1848. és 1849-ik években történt események”	39
Tápióbicske	40
A valóság keresése és a tények	50
Hol található a nyáradi temető?	50
Kutatásaim eredményei	52
A kard és az őv a győri múzeumban	53
Dokumentumok	55
Sebő-kultusz a sajtóban	57
Csiliznyárad és Tápióbicske testvérségi kapcsolatok	58
Mellő folytatás	60
Miért hiányos a Szini Sebő családfa?	62
Felhasznált irodalom	64
Képmelléklet	65

(A fotóreprodukciók készítője és a szerző fényképfelvételeinek kidolgozója a győri Nagy István aranykoszorús fényképészmester.)



Végh Ferenc
Párbaj a csatatéren

Egy Jókai - hős nyomában

Első kiadás

Felelős kiadó: Hodossy Gyula

Felelős szerkesztő: Kulcsár Ferenc

*Borító: Majtán Roman, Thain Mór: A tápióbicskei csata
című festményének felhasználásával*

Nyomdai előkészítés: Majtán Roman

Nyomta: AZ PRINT, Nové Zámky

Kiadta: Lilium Aurum

Dunaszerdahely - Dunajská Streda, 2002

ISBN 80-8062-114-4

VÉGH FERENC MUNKÁI

Százéves a győri evezés 1877-1977. (Sportágtörténet), 1977

Rába Vasas ETO (Az alakulástól napjainkig. Klubtörténet), 7 szerző-társal, 1979

Patas kialakulása, küzdelmei és fejlődése (Falutörténet), 1984

Bös (Látnivalók), 1 szerzőtárssal, 1995

Csiliznyárad (Falutörténet), 1996

Beys - Bös (Közsegtörténet), 1997

A 700 éves Kismagyar. 1298-1998 (Helytörténet) 2 szerzőtársal, 1998

Édes otthon (Dunaszerdahelyi olvasókönyv), 1 szerzőtárssal, 1998

Srdce Žitného ostrova, 5 szerzőtárssal, 1999

A Győri „ikersportág” története (Kajak-kenus élet Győrött 1964-1999), 1999

Kunsziget története (Falutörténet), 2000

Zijgeth „születésnapja” 1443. január 25., 2000

Egy római Burgus-tól Szent Vid-en át Likócs-ig.
(A Győr árnyékában meghúzó település kétezer éves története), 2000

Nemesek faluja: Szap. (A község és a szapi-nyáradi református gyülekezet története), 2001